

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

М.П. Баган

**МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ
СУЧАСНИХ ФІЛОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

Видання друге, змінене й доповнене

Київ – 2025

Рецензенти:

Соколова С.О., доктор філологічних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу стилістики, культури мови та соціолінгвістики Інституту української мови НАН України;

Мінчак Г.Б., кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української філології Київського національного лінгвістичного університету.

Баган М.П.

Методи та організація сучасних філологічних досліджень: [навчально-методичний посібник для практичних занять та самостійної роботи студентів]. Київ: Видавничий центр КНЛУ, 2025. 80 с.

ISBN 978-966-638-423-5

Посібник призначений для студентів другого (магістерського) рівня вищої освіти, які навчаються за спеціальністю 035 Філологія, та всіх, хто бажає вдосконалити свої дослідницькі вміння.

Надруковано за ухвалою вченої ради
Київського національного лінгвістичного університету
(протокол № 14 від 24 березня 2025 р.).

© М.П. Баган, 2025

ISBN 978-966-638-423-5

© Видавничий центр КНЛУ, 2025

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	6
МАТЕРІАЛИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ	35
Практичне заняття № 1. Мета й алгоритм виконання сучасного наукового дослідження	35
Практичне заняття № 2. Інформаційне забезпечення наукового дослідження	38
Практичне заняття № 3. Композиційно-змістові особливості кваліфікаційної роботи магістра.....	40
Практичне заняття № 4. Класичні методи сучасних філологічних досліджень.....	44
Практичне заняття № 5. Структуралізм у сучасних лінгвістичних дослідженнях ...	47
Практичне заняття № 6. Сучасні методи аналізу художнього твору	50
Практичне заняття № 7. Соціолінгвістичні та психолінгвістичні методи дослідження	55
Практичне заняття № 8. Методологія комунікативної лінгвістики.....	57
Практичне заняття № 9. Моделювання поля як метод систематизації мовного й літературного матеріалу	61
Практичне заняття № 10. Методологія редагування і презентування наукової праці	66
ОРІЄНТОВНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ	70
ОРІЄНТОВНІ ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ	72
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	74

ПЕРЕДМОВА

Важливим аспектом підготовки конкурентоспроможних фахівців-словесників є формування в них компетентностей планувати й виконувати наукові та науково-прикладні дослідження, добирати для них ефективні методи, доводити наукові гіпотези, обстоювати й презентувати власні наукові здобутки на засадах академічної доброчесності. Допомогти здобувачам освіти у формуванні всіх цих дослідницьких компетентностей має на меті пропонований посібник. Він ознайомлює студентів не лише з технологією виконання й презентації наукового дослідження, а й з перевагами, здобутками, прийомами різних методологічних шкіл аналізу мовного, мовленнєвого, літературного, фольклорного матеріалу.

Від аналогічних праць цей посібник відрізняється тим, що містить не лише теоретичний матеріал про методологію сучасних філологічних досліджень, а й ґрунтовно розроблені плани практичних занять. До кожного з них наведено теоретичні питання для обговорення, список літератури, запитання для самоконтролю та завдання для самостійного виконання. Пропонований посібник максимально спрямований на формування практичних навичок студентів застосовувати загальнонаукові та лінгвістичні методи у своїх кваліфікаційних роботах. Особливо він стане в пригоді тим студентам, які навчаються на заочній формі навчання.

Дотримання навчально-методичних рекомендацій передбачає поступове опанування теоретичним спеціалізованим матеріалом, а також формування в студентів дослідницького інтересу, вміння не просто застосовувати методи до визначеного матеріалу, а й шукати способи їх поєднання та модифікації для ефективного вивчення специфічних мовних явищ та комунікативних середовищ. Завдання побудовано з урахуванням усіх новітніх зовнішніх чинників, що вплинули на українську мову: розширення віртуального комунікативного простору, розвиток інформаційних технологій, глобалізація, інтернаціоналізація науки, війна в Україні та ін.

Матеріал посібника формує також важливі світоглядні настанови майбутнього дослідника: повагу до інтелектуальної власності та альтернативної думки, схильність до колегіальної наукової взаємодії, постійного пошуку більш оптимальних підходів, самовдосконалення та самоорганізації.

Знання наукової методології потрібне не лише тим, хто планує присвятити своє життя науці. Сучасний педагог також має бути готовим до грамотного розв'язання філологічних проблем, що можуть оприявлюватися в освітньому процесі. Важливо, щоб випускники-магістри не тільки успішно

справлялися із цими проблемами, а й привчали інших здобувачів середньої й вищої освіти до вдумливого, об'єктивного й добросовісного аналізу мовних явищ, художніх творів, розмовного матеріалу. Сподіваємося, пропонований навчально-методичний посібник не тільки допоможе студентам у виконанні власної кваліфікаційної роботи магістра, а й суттєво удосконалив їхні когнітивні, інтерпретативні, комунікативні навички на засадах добросовісної наукової співпраці.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Методологія виконання сучасного наукового дослідження

Тема 1. Загальні принципи й методи сучасної науки

Наука – сфера людської діяльності, спрямована на здобуття й поглиблення знань про світ, можливості людини в ньому. Наука передбачає цілу низку систематичних когнітивних дій: збір відомостей про об'єкт, критичне осмислення інформації, її систематизацію, порівняння, висунення й доведення гіпотез, теоретичні узагальнення, їх обґрунтування та апробацію.

Від інших форм пізнання дійсності наука відрізняється низкою важливих ознак: об'єктивністю, доказовістю, системністю, прогностичністю, суспільною значущістю.

Сучасна наука – це не лише форма пізнання природи та суспільства, а й ефективний інструмент, яким людина намагається задовольнити свої потреби. Власне, вони слугують поштовхом до наукових пошуків. Задоволення потреб людини (наприклад, винайдення бажаних приладів) зумовлює появу якихось нових потреб і відповідно спонукає до подальшого розвитку знань. Наука полегшує наше буття й постійно відкриває нові обрії для розширення можливостей людини. Науку вважають найважливішим чинником технічного й соціально-культурного прогресу, всебічного розвитку суспільства (див. мал.1)

Малюнок 1. Наука – невідпинний рушій прогресу.

Наука зародилася в Давній Греції у форматі "знання задля самого знання" й була досить еклектичною. "Матір'ю всіх наук" називають філософію, оскільки вона розвинулася в той час найяскравіше й послугувала основою для інших дисциплін. В епоху Середньовіччя наука перебувала в рамках релігійно-церковної догматики. З епохи Відродження розпочинається звільнення науки від релігійних обмежень, зростає увага до різних форм людського буття. Проте наука ще була комплексною (Леонардо да Вінчі – і архітектор, і анатом; Микола Коперник – і математик, і астроном). Лише у XVIII ст. виокремилася низка природничих наук (біологія, фізика, хімія та ін.), а суспільні науки (соціологія, політологія) набули самостійного статусу аж у 50-60-х роках XX ст.

Поступово людство усвідомило, що наукою корисно займатися, у неї вигідно вкладати кошти, адже знання дає владу, могутність, впливовість. Наука набула суспільної ваги й стала самостійним, професійним і специфічним видом соціальної діяльності, спрямованим, з одного боку, на технологічне переоснащення виробництва, а з іншого – на "ощасливлення" самої людини, розвиток її духовного світу.

На сьогодні цілком очевидна ефективність фінансування науки. Вигідніше вкласти кошти в розроблення нового, зручнішого пристрою, ніж у виробництво типових пристроїв. Суспільству доцільніше профінансувати винайдення нових ліків, ніж оздоровлювати громадян недостатньо помічними препаратами.

Нині наука охоплює сотні напрямів, які досліджують різні сфери дійсності. Ті з них, що вивчають природу, становлять царину природничих наук, а ті, що – суспільство, – називають суспільними. У структурі традиційних наук постійно відбувається розмежування й виділення все нових і нових дисциплін. Зокрема, філологія – тепер загальна назва цілої низки наук з окремими методами й терміним інструментарієм: мовознавства, літературознавства, фольклористики, джерелознавства, перекладознавства, комп'ютерної лінгвістики та ін.

Водночас сучасній науці властиві й інтеграційні процеси, зокрема формування нових галузей знань на основі синтезу здобутків і методології різних дисциплін. Так виникли фізична хімія, біоніка, соціоніка, генна інженерія та ін. На основі перетину соціології й лінгвістики розвинулася соціолінгвістика. Симбіоз психології та лінгвістики породив психолінгвістику. Науковці одностайні в тому, що найважливіші відкриття нині відбуваються саме на "межі" наук, унаслідок співпраці їхніх представників.

Сучасну науку вирізняє зростання рівня її абстрактності, технологізація, "математизація" навіть гуманітарних галузей. Водночас нинішній стан розвитку цивілізації засвідчує істотний вплив економічних, політичних, правових, філософських, соціальних та інших наук на розвиток суспільства. Сьогодні очевидно, що розбудова правової держави, громадянського суспільства, формування духовно багатой особистості не можливі без гуманітарних досліджень. На тлі викликів глобалізації, а також загрози державності України зросла вага гуманітарних наук у національній самоідентифікації народу, згуртуванні, визначенні світоглядних орієнтирів, збереженні й примноженні духовних і моральних цінностей.

Сучасну науку називають **некласичною**, тому що вона зазнала багатьох методологічних змін порівняно з класичними дослідницькими засадами.

1. Наука стала більш пошуковою й імовірнісною. Науковці відмовляються від використання таких класичних логічних прийомів, як закон неможливого третього ("третього не дано"). Чинників впливу так багато, що ймовірні абсолютно різні підходи й тлумачення ситуації. Уже ніхто не шукає єдино можливу істину. Визнано невичерпність матерії й мінливість знань про неї.
2. Набув популярності діяльнісний підхід, згідно з яким дослідник може впливати на свій експеримент. Якщо в класичній науці дослідник мав статус спостерігача й експериментатора, то тепер він активний учасник, творець.
3. Відхід від анатомізму. Об'єктом вивчення слугує не окремий об'єкт, а його застосування, поведінка за різних умов. Тепер мовні одиниці нас цікавлять не ізольовано, а з погляду їхніх функцій у певному комунікативному середовищі. У різних контекстах те саме слово може бути й образливим, і прийнятним, і обнадійливим. Ті самі ліки можуть врятувати одного пацієнта й бути небезпечними для іншого.
4. Враховують як специфіку внутрішнього розвитку об'єкта, так і способи його взаємодії з іншими об'єктами.
5. Зріс інтерес до динамічних, відкритих систем.
6. Пришвидшення наукової комунікації завдяки інтернету посприяло потужнішій апробації результатів досліджень. Водночас інтернет активізував поширення псевдонаукової інформації, тож її завжди потрібно перевіряти на достовірність.

7. Штучний інтелект частково звільнив науковців від виконання механічних, трудомістких процесів, проте важливо усвідомлювати, що він лише використовує надану йому інформацію, може допомогти систематизувати чи оформити її, але самостійно не виконує наукових досліджень.
8. Зросла відкритість науки, що сприяє ефективнішій й оперативнішій апробації здобутків. Оприлюднення статей, дисертацій, кваліфікаційних робіт на сайтах запобігає також привласненню чужих ідей.
9. Суспільство стало більш вимогливим до етики наукової діяльності, дотримання засад академічної доброчесності.
10. Методи й прийоми науки постійно розвиваються, їх комбінують, застосовують комплексно.

Метод (від грец. *methodos* "шлях дослідження, пізнання") – система правил і прийомів вивчення різних об'єктів.

Методи поділяють на **загальні** (спостереження, індукція, дедукція, гіпотеза, аналіз, синтез, порівняння, ідеалізація, експеримент, формалізація, моделювання тощо) і спеціальні, зокрема лінгвістичні.

Індукція і дедукція. Здавна відоме логічне протиставлення індуктивного і дедуктивного методів дослідження.

Дедукція (від лат. *deductio* "виведення") – метод дослідження, згідно з яким на основі загальних положень (аксіом, постулатів, гіпотез) аналізують окремі факти.

Індукція (від лат. *inductio* "наведення") – метод дослідження, згідно з яким на підставі знання про окреме висновують про загальне, тобто від окремих конкретних спостережень переходять до загальних висновків.

Аналіз передбачає пізнання через структурування об'єкта, з'ясування його окремих ознак та функцій. **Синтез** полягає в узагальненні аналітичних відомостей, визначенні загальних тенденцій, закономірностей.

Емпіричні методи – методи конкретно-наукового пізнання прикладного типу (вимірювання, спостереження, опитування, експеримент). Дуже важливі, бо уможливають найбільш переконливе обґрунтування гіпотез.

Моделювання – метод теоретичного та практичного пізнання, що полягає у створенні / обранні допоміжного об'єкта (моделі), на основі якого вивчають якийсь реальний, складний для дослідження об'єкт.

Засади академічної доброчесності в науковій праці

- **чесність** (наведення достовірних відомостей, правдивість узагальнень і спостережень);
- **об'єктивність** (уникнення упередженості в оцінюванні власних і чужих здобутків, справедливе визнання переваг і недоліків концепцій, підходів, методів);
- **відповідальність** (усвідомлення наслідків порушення засад доброчесності);
- **законність** (визнання інтелектуальної власності, дотримання авторських прав);
- **прозорість** (відкритість методології виконання дослідження, готовність до обговорення);
- **повага до інших суб'єктів наукової діяльності й громади загалом** (колег, попередників, читачів).

Форми порушення академічної доброчесності в наукових працях

- **плагіат** (використання чужих ідей або текстів без належного покликання на них);
- **самоплагіат** (повторне використання власних публікацій без вказівки на це);
- **фальсифікація** (спотворення / вигадкування результатів, підтасування фактів / прикладів);
- **несамостійне виконання роботи;**
- **маніпуляція** (викривлення результатів на догоду певним ідеями, перебільшення впливів, залякування, вибірковість тлумачень).

Переваги академічної доброчесності

- Це ознака цивілізованого суспільства, у якому поважають не лише приватну, а й інтелектуальну власність. Щоб жити в такому суспільстві, кожен особисто має дотримуватися його правил.
- Це основа реального, а не фейкового розвитку науки. Адже ніхто не хоче лікуватися фейковими ліками. Наука повинна викликати довіру.
- Це ознака культури суспільної взаємодії й міжособистісної поваги.

Тема 2. Алгоритм організації й виконання сучасних філологічних досліджень

Наукові дослідження не можуть бути спонтанними, хаотичними, настроєвими. Важливо чітко планувати їх і систематично над ними працювати.

Основні етапи виконання наукового дослідження:

- 1) зацікавлення науковою проблемою, ознайомлення з дотичною науковою літературою, обґрунтування актуальності розв'язання проблеми, формулювання гіпотез;
- 2) заглиблення в тематику дослідження, критичне осмислення відомих підходів, пошук власної концепції розв'язання проблеми;
- 3) збір і аналіз фактичного матеріалу дослідження;
- 4) систематизація, осмислення, впорядкування матеріалу дослідження;
- 5) перевірка гіпотези на основі аналізу матеріалу;
- 6) формулювання теоретичних узагальнень;
- 7) апробація результатів дослідження на наукових заходах та в публікаціях;
- 8) оформлення, презентація та публічний захист дослідження.

Наукова робота потребує тривалого осмислення ідей, матеріалу, підходів, прототипування моделі об'єкта дослідження, постійної перевірки власних припущень і вдосконалення попередніх здобутків. Наукова робота не може бути рефератом чужих праць. Вона обов'язково повинна презентувати самостійні спостереження й висновки автора, відкривати нові можливості для певної категорії громадян (наприклад, давати практичні рекомендації вчителям, журналістам, перекладачам та ін.), полегшувати їм життя, гармонізувати певну сферу (освіти, ділового спілкування, стосунків у колективі тощо).

Робота над науковим дослідженням має бути цілеспрямованою й сфокусованою. Важливо не "зістрибувати" на суміжні теми, не "залипати" в історичних екскурсах, не збиватися на ідейний пафос. Мета дослідника – об'єктивне, неупереджене вивчення конкретної проблеми, а не просто її опис.

Запорукою якісного наукового дослідження є широка й надійна джерельна база, достатній репрезентативний матеріал, релевантні методи його аналізу та ретельний, неупереджений підхід до розв'язання проблеми.

Апробація убезпечує дослідника від необґрунтованих висновків, суб'єктивних міркувань, помилок. Сучасна наука не є кабінетною діяльністю обраних. Лише на основі взаємодії, спілкування дослідників, обміну досвідом отримуємо перевірені й надійні результати. Виступи на конференціях, публікування тез і статей дають змогу обговорити, перевірити певні гіпотези, вловити цікаву ідею для поглиблення власного дослідження.

Тема 3. Інформаційне забезпечення наукового дослідження

Наукова інформація – це логічна інформація, здобута на основі різних форм пізнання (практики, аналізу раніше відомої інформації, експериментів та ін.), яка відображає закономірності об'єктивного світу й слугує інтересам суспільства. Основні ознаки наукової інформації: логічність, публічність, перевіреність, обґрунтованість практикою і досвідом.

Наукові дослідження неминуче вибудовують на основі аналізу раніше апробованої наукової інформації. Зокрема, джерелами наукової інформації для дослідника слугують монографії, дисертації, автореферати дисертацій, статті у фахових виданнях, словники, енциклопедії, стандарти тощо.

Добирати наукову літературу для обґрунтування теоретичних засад дослідження важливо за такими критеріями:

- 1) сучасність (бажано враховувати напрацювання попередників в обраній царині за останнє десятиліття й зважено використовувати давніші праці; важливо усвідомлювати, що наука стрімко розвивається, змінюються потреби й цінності суспільства, а отже й тлумачення багатьох наукових понять);
- 2) надійність, достатня науковість (варто віддати перевагу глибоким науковим працям (дисертаціям, монографіям, статтям у виданнях, індексованих у наукометричних базах); навчальна, науково-популярна література, статті у низьковартісних виданнях не забезпечують надійної інформаційної основи дослідженню);
- 3) різнобічність (важливо ознайомитися з різною літературою, навіть із тією, з якою дослідник не згоден, для того, щоб глибше обґрунтувати власну концепцію, показати її переваги над підходами попередників);
- 4) корисними будуть праці закордонних дослідників; наука – справа міжнародна; що ширший контекст зібраної інформації – то повніша картина досліджуваної проблеми;
- 5) достатня кількість (наукове дослідження не може ґрунтуватися на десятку інших джерел; автор має глибоко й всебічно вивчити проблему, охопити своєю увагою різні підходи й спроби розв'язання обраної чи дотичних проблем).

Пошуки надійних джерел наукової інформації варто вести за ключовими термінами в наукометричних базах "Скопус" (<https://www.scopus.com/home.uri>), "Веб оф сайнз" (<https://apps.webofknowledge.com>), "Рісчогейт" (<https://www.researchgate.net>), "Гугл сколар" (<https://scholar.google.com.ua/schhp?hl=uk>) та ін.

Важливо пам'ятати, що матеріал філологічних досліджень теж має бути показовим і переконливим. Ним може слугувати конкретний художній твір чи низка творів визначеної доби, тексти певного жанру, приклади вживання мовних одиниць у межах якогось дискурсу чи комунікативного простору та ін. Автор має дуже ретельно добирати матеріал дослідження, подбати, щоб він був виразним і достатнім для доведення наукової гіпотези та обґрунтування висновків.

Для запобігання фальсифікаціям матеріал паспортизують, наводять кількісні підрахунки зафіксованих явищ і одиниць. Цінним вважають матеріал, зібраний на основі опитувань, інтерв'ювань, у польових умовах, оскільки він відбиває реальну практику мововжитку.

Тема 4. Методологія редагування і презентування наукової праці

Будь-яка наукова праця (курсова робота, кваліфікаційна робота магістра, стаття, тези тощо) потребує ретельного кількаразового вичитування й редагування. Воно має надати науковій праці змістової стрункості та концептуальної цілісності. Грамотне оформлення, логічний, зв'язний виклад, переконливе ілюстрування теоретичних узагальнень, чіткі висновки посприяють схвальному враженню читачів і про цінність самої роботи, і про комунікативну культуру її автора.

Перечитуючи роботу, важливо усунути такі можливі недоліки:

- однакові або однотипні назви розділів чи підрозділів (варто урізноманітнити);
- змістові повтори;
- композиційні невідповідності (занадто розтягнуті структурно-змістові частини варто скоротити, узагальнити, а надто короткі – поглибити, розширити; можливо, певні підрозділи варто поміняти місцями);
- змістові невідповідності композиційних частин (наприклад, у висновках та практичному розділі роботи недоречно наводити цитати, аналізувати чужі праці – цей матеріал краще перенести до теоретичного розділу);
- неналежне оформлення цитат і покликань (усі запозичені думки мають бути в лапках із зазначенням прізвища автора, року видання та сторінки);
- недостатньо обґрунтовані міркування (доцільно підсилити прикладами або певними аргументами);

- стилістично невдалі, незрозумілі речення (потрібно переформулювати);
- лексичні, граматичні, орфографічні та пунктуаційні помилки (виправити, звіряючись зі словниками чи правописом);
- багатослів'я, надлишкові уточнення, розмовні елементи.

Електронна презентація результатів дослідження має чітко відображати основні здобутки автора. У ній варто зазначити таку інформацію:

- тему;
- її актуальність;
- об'єкт, предмет дослідження;
- його мету, завдання;
- методи;
- основні теоретичні засади (висновки теоретичного розділу);
- здобутки практичної частини дослідження (їх варто висвітлити докладніше, унаочнити за допомогою діаграм, таблиць, схем);
- основні висновки (не всі дослівно з роботи, а саме основні, максимально узагальнені).

Важливо не перевантажувати слайди текстом, малюнками, підбати про чіткість і виразність шрифту, виділення особливо важливої інформації. Не варто наводити в презентації того, що відвертає увагу від особистих здобутків автора, а саме:

- екскурсів в історію вивчення проблеми;
- цитат і здобутків попередників;
- загальновідомих класифікацій і визначень;
- описових конструкцій, що пояснюють дії автора (на зразок: *На цьому слайді я переходжу до питання...*).

Електронна презентація не повинна складатися з насмиканих із роботи абзаців. Це має бути окремий твір, що чітко, лаконічно й водночас всебічно відбиває структуру, глибину наукової праці й особисті здобутки автора. Кожен слайд доцільно наповнювати за такою схемою: 1) назва; 2) теза; 3) ілюстрація. Функцію ілюстрування можуть виконувати як приклади з текстів, так і таблиці, діаграми, схеми.

Мовне оформлення слайдів також потрібно ретельно перевірити на грамотність, відсутність тавтології. Краще уникати пасивних конструкцій з активним суб'єктом у позиції додатка, оскільки вони не відповідають граматичній системі української мови й ускладнюють сприйняття (пор.: *Топоніми вивчаються наукою топонімікою*).

Анотація – поширений жанр, мета якого презентувати переваги наукової праці, зацікавити нею потенційних читачів. На тлі інших жанрів вона вирізняється невеликим обсягом, лаконічністю, чіткістю, семантичною місткістю, уживанням певних кліше.

Змістові компоненти анотації	Типові кліше
Вступ / обґрунтування теми	<i>Кваліфікаційна робота презентує комплексне дослідження...; Стаття презентує новий підхід до ...; Автор порушує / аналізує важливу проблему... Актуальність дослідження зумовлена необхідністю...; В умовах... набуло актуальності розв'язання проблеми...</i>
Мета	<i>Мета статті – ...</i>
Методи	<i>Дослідження виконано за допомогою описового й структурного методу. Принагідно застосовано методику моделювання...</i>
Результати й висновки	<i>Уперше систематизовано й упорядковано...; Запропоновано нові, ефективніші критерії...; З'ясовано основні чинники...; Визначено основні тенденції...; Обґрунтовано доцільність / релевантність...; Аналіз... дав підстави висновувати...; На основі ... автор доходить висновку...</i>
Практична цінність	<i>Подано практичні рекомендації...; Результати дослідження посприяють.../ будуть корисними...</i>

Анотація має відображати не загальновідомі тези про об'єкт дослідження, а особисті здобутки автора в розв'язанні конкретної наукової проблеми. Потрібно коротко описати всі його досягнення, особливо наголосивши на інноваціях. Для цього краще використати безособові предикативні конструкції на *-но*, *-то*, оскільки вони увиразнюють результативність, закінченість дослідження. Указувати на автора в таких конструкціях не доречно (*Автором запропоновано нову класифікацію*). Варто обрати або суто активну конструкцію (*Автор запропонував нову класифікацію*), а суто пасивну (*У роботі запропоновано нову класифікацію*), але не змішувати їх.

Усне презентування наукового дослідження на конференціях, наукових семінарах, засіданнях наукових товариств чи гуртків варто побудувати у науково-популярному стилі, апелюючи до слухацької аудиторії, наводячи більше доступних прикладів, застосовуючи стилістичні фігури, звукове виділення важливих нюансів тощо. Важливо стежити за темпом мовлення, логікою оповіді, реакцією слухачів, виявляти щире зацікавлення й готовність ділитися власними науковими здобутками.

Дотримання культури й етики наукового спілкування посприє не лише ефективності наукової взаємодії, а й особистісному професійному зростанню доповідача, культивуванню й зміцненню засад цивілізованого суспільства.

Змістовий модуль 2. Методи сучасних філологічних досліджень

Тема 5. Класичні методи мовознавства: описовий, порівняльно-історичний, зіставний, лінгвістичної географії

Найдоступніший і найпоширеніший метод – **описовий** – передбачає послідовний виклад особливостей досліджуваного об'єкта, пояснення їх на певному етапі розвитку мови, тобто в синхронії.

Описовий метод потребує чіткого й послідовного застосування. Не можна описувати мовні засоби вибірково, хаотично, з різним ступенем удокладнення. Важливо дотримуватися певного алгоритму опису матеріалу, який автор складає самостійно відповідно до мети й завдань дослідження. Наприклад, послідовність опису може бути такою:

- *виділення одиниці → її структура → її функції → особливості вживання;*
- *виділення одиниці → її походження → її зміни → причини змін;*
- *виділення одиниці → її поширеність / непоширеність → особливості вживання → нормативність / ненормативність.*

Описовий метод ґрунтується на прийомах зовнішньої та внутрішньої інтерпретації.

Прийоми зовнішньої інтерпретації спрямовані на виявлення зовнішніх зв'язків мовних одиниць а) з позамовними явищами (соціальними, культурними, психологічними, політичними та ін.); б) з одиницями інших рівнів мови (оскільки одиниці одного рівня часто забезпечують функціонування одиниць іншого рівня).

Прийоми внутрішньої інтерпретації передбачають вивчення мовних явищ на основі їхніх системних парадигмальних і синтагмальних зв'язків (як одиниця корелює з іншими одиницями цього рівня, якими ознаками від них відрізняється).

Описовий метод має широке застосування. Його використовують не лише для характеристики окремих мовних одиниць, а й для пояснення методології, специфіки функціонування мови чи літературного розвитку загалом. Цим методом подають матеріал у граматиках, словниках, підручниках, систематизують різні види наукової інформації.

Порівняльно-історичний (лінгвогенетичний) метод застосовують для мовно-історичного дослідження мовних сімей і груп з метою встановлення закономірностей їхнього розвитку та ступеня спорідненості.

Основоположники цього методу – німецькі вчені Франц Бопп і Якоб Грімм, данський мовознавець Расмус Раск. Поштовхом до зародження порівняльно-історичного мовознавства на початку XIX ст. послугувало відкриття давньоіндійської мови санскрит, яка вразила дослідників своєю подібністю до європейських мов.

Основна мета порівняльно-історичного методу – з'ясування законів розвитку мов. Для реалізації цієї мети ставлять такі завдання: 1) визначити мову-основу (прамову); 2) виділити сім'ї, групи і підгрупи мов; 3) назвати споріднені мови; 4) пояснити відмінності споріднених мов; 4) сформулювати певні закони розвитку мов.

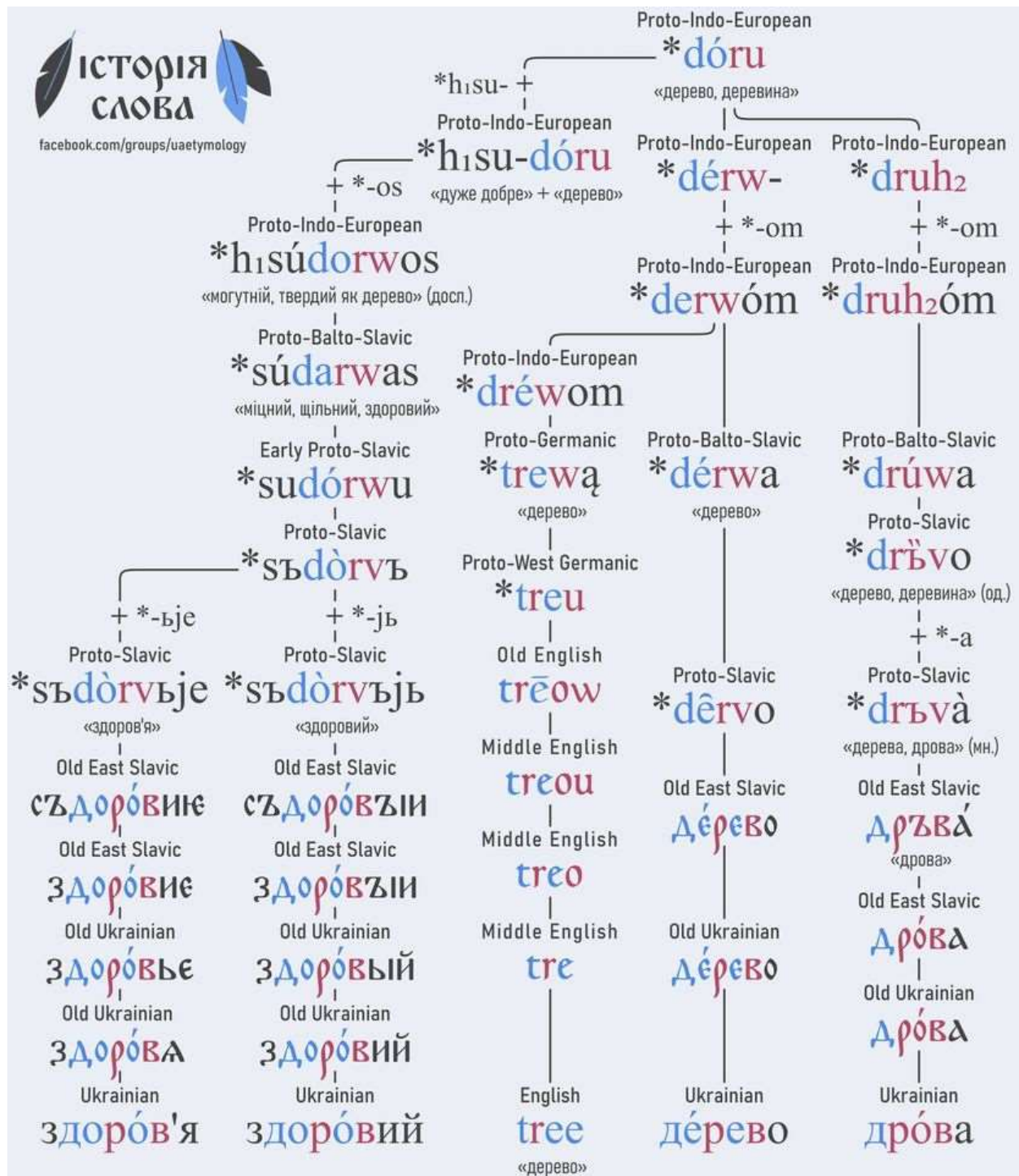
Порівняльно-історичне дослідження передбачає не лише зіставлення тих компонентів, які зафіксовано в пам'ятках різних мов, а й відтворення (реконструкцію) певних форм, морфем на основі зіставлення їх з фактами інших мов, урахування законів мовного розвитку.

Якщо раніше реконструкція індоєвропейських праформ і прамови була основною метою компаративних досліджень, то нині їх спрямовують на вивчення історії мов, їхніх контактів, різних шляхів розвитку одного кореня в одній чи кількох споріднених мовах та ін. Результати наукових пошуків систематизують в етимологічних словниках.

Застосування порівняльно-історичного методу ускладнене віддаленістю мовного матеріалу в часі, обмеженою кількістю збережених писемних пам'яток, наявністю випадкових співзвучних елементів у неспоріднених мовах, неможливістю точно реконструювати деякі форми. Потрібно добре знати мови, вміти читати давні пам'ятки, знати позамовний контекст: особливості розвитку

народу, його контакти з іншими культурами тощо. Важливо брати до уваги саме споріднені компоненти, а не випадкові співзвуччя, враховувати різні історичні впливи.

Див. нижче приклад реконструкції шляхів розвитку одного кореня в індоєвропейських мовах, запозичений з віртуальної сторінки "Історія слова" на фейсбуці.

Зіставний (контрастивний) метод передбачає системне співмірне й послідовне порівняння засобів певної мови з аналогійними одиницями іншої мови для виявлення їхньої специфіки.

Зіставний метод прийомом порівняння нагадує порівняльно-історичний, але принципово від нього відрізняється, пор.:

Порівняльно-історичний метод	Зіставний метод
✓ ним вивчають мови в діахронії;	✓ ним вивчають мови в синхронії;
✓ об'єкт – споріднені мови;	✓ об'єкт – будь-які мови;
✓ мета застосування – пошук спільних ознак і спорідненості;	✓ більше цікавить специфіка мов;
✓ дослідників цікавлять закономірності мовного розвитку;	✓ більше цікавлять особливості функціонування мови;
✓ мета – генетична класифікація мов (за спорідненістю);	✓ мета – типологічна класифікація мов (за особливостями граматики, вираження значень).

Основна проблема в застосуванні зіставного методу – дотримання співмірності порівняння (не можна вважати одну мову базовою, а другу наводити для ілюстрування відмінностей – потрібно оцінювати об'єктивно й однаково глибоко обидві мови, для цього вводять основу для зіставлення). Важливо уникати упереджених висновків.

Зіставний метод широко використовують для створення типології мов та визначення мовних універсалій. **Мовна типологія** – порівняльне вивчення структурних і функційних особливостей мов незалежно від їхнього походження, ареалу поширення, контактів. **Мовні універсалії** – суттєві ознаки, властиві всім мовам або більшості з них. Універсалії засвідчують подібність принципів будови різних мов. Наприклад, в усіх відомих мовах є категорія заперечення, власні й загальні назви, категорія часу, звукове втілення мовлення.

Зіставний метод дуже цінний для теорії та практики перекладу й методики навчання іноземних мов. Ним виявляють ті особливості, які складно помітити під час окремого вивчення мов. На основі зіставного методу створено порівняльні граматики різних мов й перекладні словники.

Метод лінгвістичної географії (ареальний) застосовують для картографування ареалів поширення мовних одиниць. Лінгвогеографічне дослідження потребує чималих зусиль. Воно охоплює такі етапи: 1) складання питальника; 2) збір матеріалу (анкетний чи польовий, контактний чи інтернетний); 3) нанесення на карту меж поширення зібраного матеріалу (ізоглос); 4) узагальнення, визначення тенденцій щодо зосередження й міграції мовних одиниць.

Здебільшого картографують поширення діалектів, запозичень, архаїзмів, варіантних граматичних форм, способів наголошення слів та ін. Цим методом укладають атласи мов – систематизовані набори карт, які відображають поширення діалектних особливостей мови на всій території її функціонування.

Метод лінгвістичної географії потребує охоплення широкого кола надійних респондентів, ретельної систематизації всіх зібраних відомостей, врахування здобутків колег з-за кордону, які вивчають цим методом суміжні території.

Тема 6. Структурні методи вивчення мов

Засновником структуралізму в мовознавстві вважають швейцарського лінгвіста Фердинанда де Соссюра, який уперше розкритикував поширену в його часи практику ізольованого вивчення мовних одиниць.

Теоретичні засади системно-структурного вивчення мов:

1) мова – знакова (семіотична) система, що корелює з іншими знаковими системами (наприклад, своє мовлення ми дублюємо жестовим знаками);

2) усі одиниці мови пов'язані між собою певними відношеннями (походженням, взаємодією в мовленні, однотипними граматичними значеннями, синонімійними, антонімійними чи паронімійними відношеннями та багатьма іншими ознаками), тому важливо вивчати не окремі одиниці, а їхні системи;

3) вивчення мови в синхронії не менш важливе за її історичне дослідження;

4) потрібно розрізняти мову (колективну систему знаків) й мовлення (індивідуальну діяльність з використанням мови);

5) структура мовних одиниць визначає їхні особливості.

Основні методики структурного вивчення мови – компонентний аналіз, дистрибутивний аналіз, методика безпосередніх складників, трансформаційний аналіз, побудова опозицій, моделювання. Завдяки структуралізму в мовознавстві почали використовувати також математичні методи дослідження (математичну логіку, теорію множин, топологію, теорію алгоритмів, теорію графів, теорію ймовірностей, математичну статистику та ін.).

Компонентний аналіз – система прийомів лінгвістичного вивчення мовних одиниць через розщеплення їхніх значень на елементарні компоненти, які називають семами, або семантичними множниками. Виявлення спільної архісеми і диференційних конотативних, градуальних сем дає змогу встановити функційні відмінності між лексичними одиницями, семантичні відношення між ними, систематизувати їх у межах лексико-семантичних груп чи полів.

Найчастіше компонентний аналіз застосовують до групи слів для уточнення їхніх семантичних ознак та встановлення загальних закономірностей певної тематичної царини. Для цього створюють перелік досліджуваних одиниць, на основі словників установлюють перелік можливих сем і фіксують їх наявність у значеннях досліджуваних одиниць, пор.:

	гопак	подоля- ночка	вальс	чардаш	танго	хіп-хоп	аркан
‘танець’	+	+	+	+	+	+	+
‘груповий’		+					+
‘парний’			+	+	+		
‘сольний’	+					+	
‘український’	+	+					+
‘швидкий’	+						+
‘повільний’		+					
‘плавний’		+	+				
‘ритмічний’	+			+	+	+	
‘сучасний’						+	
‘чоловічий’	+						+
‘жіночий’		+					

Компонентний аналіз сприяє точності дефініцій у словниках. Його застосовують для розрізнення семантично близьких понять. Він оприявлює значно більше особливостей позначуваного поняття, ніж дає його дефініція, пор.:

	Термін	Професіоналізм
<i>Архісема</i> →	лексична одиниця	лексична одиниця
<i>Інтегральна сема</i> →	позначає поняття професійної діяльності	позначає поняття професійної діяльності
<i>Диференційна сема</i>	вживають офіційно	вживають неофіційно
<i>Диференційна сема</i>	їх творять свідомо	виникають стихійно
<i>Стилістична сема</i>	стилістично нейтральний	часто образний
<i>Стилістична сема</i>	для чіткого, однозначного спілкування	для дотепного спілкування "у своєму колі"
<i>Диференційна сема</i>	обов'язковий	не обов'язковий
<i>Диференційна сема</i>	може бути умовним	завжди мотивований

Компонентний аналіз дає змогу пояснити логіку творення новітніх сленгізмів, метафор, термінів, пор.:

Семи прямого значення слова <i>миша</i>	Семні зміни, на основі яких виник термін <i>миша</i> (комп'ютерна)	Семні зміни у переносному значенні слова <i>миша</i> ("непримітна, скромна людина")
‘тварина’ (архісема)	Знівельована архісема і багато диференційних сем. Натомість актуалізовані (вийшли на перший план) градуальні семи ‘малого розміру’, ‘овальної форми’, ‘має довгий тонкий хвіст’. Метафоричний термін <i>комп'ютерна миша</i> обґрунтований і зрозумілий для користувачів, бо базується на зовнішній подібності – усім очевидній і зрозумілій.	Знівельована архісема і багато диференційних сем. Натомість актуалізовані (вийшли на перший план) семи: ‘сірого кольору’, ‘непримітна’, ‘боязка’. Метафора ґрунтується на перенесенні зовнішніх та поведінкових особливостей тварини на людину.
‘гризун’		
‘малого розміру’		
‘сірого кольору’		
‘швидка’		
‘живе в норі’		
‘завдає шкоди людям’		
‘овальної форми’		
‘має довгий тонкий хвіст’		
‘непримітна’		
‘за нею полює кіт’		
‘боязка’		

Компонентний аналіз використовують для вивчення не лише лексичних, а й граматичних, фонетичних одиниць мови. Його можна застосовувати й для порівняння семантичних та функційних можливостей засобів різних мов.

Дистрибутивний аналіз як особлива методика вивчення мов сформувався в річищі американської дескриптивної лінгвістики 40 – 60-х років (Джордж Трейгер, Зелліг Гарріс). Дистрибуцією називають усі варіанти оточення, у яких може функціювати мовний елемент (фонема, морфема, слово та ін.). За характером оточення визначають статус досліджуваного мовного елемента: його самостійність чи несамостійність, залежність чи незалежність, частиномовний статус, стилістичний реєстр та ін.

На сьогодні дистрибутивний аналіз застосовують для дослідження всіх рівнів мови, зокрема морфології, синтаксису й семантики. Для встановлення дистрибутивних відмінностей між компонентами застосовують прийом субституції (підставляння) словоформи в тій самій позиції в реченні.

Наприклад, підставляння слів *ганьба* й *кринж* у ті самі позиції засвідчило, що обидві лексичні одиниці поєднуються зі словами, які вказують на інтенсивність вияву стану. Контекст слова *ганьба* переважно маркує спосіб сприйняття ситуації, воно універсальніше й має ширше застосування, тоді як слово *кринж* позначає не саме ставлення, а узагальнено явища, події, факти, які викликають несхвалення.

Ганьба	Кринж
Яка ганьба !	Який кринж !
Оце ганьба ...	Оце кринж ...
Ну й ганьба ...	Ну й кринж !
Зазнав ганьби	—
Під вигуки Ганьба !	—
Ганьба тобі/йому/комусь!	—
Не стерпів ганьби	—
Ганьба перед усім світом	—
То вічна ганьба для когось	—
Змити таку ганьбу	—
—	Він – кринж !
—	Це мегакринж !
Померти від ганьби	Померти від кринжу
—	Чувак, ти запостив кринж

Методику безпосередніх складників (розробник – Леонард Блумфілд) з 1933 р. використовують переважно для аналізу синтаксичних одиниць. Поділ будь-якої структурної одиниці на кілька загальних складників, кожен з яких потім поділяють на дрібніші компоненти, а їх на ще дрібніші аж до неподільних дає змогу представити будову й процес формування об'ємних мовних одиниць, порівняти їхні структурні й функційні відмінності. Наприклад, структуру простого речення ми спершу поділяємо на групу підмета й групу присудка, кожен з них теж поділяємо бінарно до виділення найменших складників.

Трансформаційний аналіз розширив можливості мовознавців щодо вивчення складних мовних і мовленнєвих одиниць. Саме однакові трансформаційні можливості визнано ознакою функційної тотожності одиниць і, навпаки, різні трансформації свідчать про їхні принципові відмінності. Наприклад, функцію означення в іменників визначаємо на підставі можливості їхньої трансформації в узгоджене прикметникове означення, пор.: *сукня із шовку* → *шовкова сукня*, *страви для веганів* → *веганські страви*.

Трансформаційний аналіз і методика БС лягли в основу створення породжувальної (генеративної) граматики, яка пояснює породження численних формально правильних структур.

Тема 7. Сучасні методи дослідження художнього тексту

Спектр методів аналізу художнього тексту доволі широкий: біографічний, історико-порівняльний, міфологічний, психоаналітичний, герменевтичний, феноменологічний, метод рецептивної естетики, структурно-семіотичний, постструктуралістський, інтертекстуальний, деконструктивістський, гендерний (феміністична критика). Нерідко фахівці обирають системний підхід, не обмежуючись одним методом, намагаючись цілісно й всебічно інтерпретувати окремий твір, творчість певного письменника чи стильовий напрям.

Біографічний метод вивчення художньої творчості з опертям на біографію письменника, безперечно, пояснює специфіку твору, проте забезпечує дещо обмежене, суб'єктивне тлумачення тексту.

Історико-порівняльний метод спрямований на вивчення міжнародних літературних зв'язків, виявлення схожості й відмінності літературно-художніх явищ в різних країнах. Подібність літературних фактів може бути зумовлена однаковими особливостями розвитку народів чи їхніми тісними контактами, культурними впливами та ін.

Міфологійний метод має на меті з'ясування глибинного підтексту, символіки, міфологем у художньому тексті. Міфологічна школа у фольклористиці та літературознавстві початку XIX ст. спиралася на уявлення про міф як універсальне знання, "природну релігію", необхідну умову мистецтва.

Психоаналітичний метод пов'язують з іменами Зигмунда Фрейда та Карла Юнга. Метод спрямований на вияв несвідомих душевних порухів митця, які він опосередковано відображає у своїх творах й іноді знаходить вельми цікаву форму для творчого втілення своїх витіснених несвідомих бажань. Художній твір постає результатом відображення психологічних комплексів письменника, його свідомих і підсвідомих інтенцій.

Герменевтичний підхід передбачає розкриття всіх сенсів твору, які нерідко глибинні. Для цього важливо збагнути задум автора й осягти сенс цілого тексту на основі аналізу його частин. Герменевтичний підхід витлумачує літературний твір як структуру, якій властива, по-перше, змістова цілісність, а по-друге – генеративна функція сенсотворення. Прихильники цього методу визнають інтенційність авторської свідомості та рецептивний характер самого процесу читання. Відповідно дослідження літературних явищ і епох не можливе без урахування складної взаємодії автора, твору та читача. Засадниче положення герменевтики постулює, що будь-яке розуміння тексту є його інтерпретацією.

Феноменологічний метод літературно-критичної інтерпретації словесних творів спрямований передусім на з'ясування його мовно-сміслових джерел і психологічних передумов виникнення. Метод феноменологічного аналізу передбачає вивчення будь-якої проблеми крізь призму феноменів культури, з погляду її культурного сенсу. Феноменологічний аналіз передбачає неупереджений погляд на предмет дослідження: важливо не судити, а описувати, не досліджувати твір з погляду причиново-наслідкових зв'язків, а осягти його, дати йому самому розкрити себе в процесі його сприйняття.

Метод рецептивної естетики передбачає, що інтерпретація тексту залежить від рецепції читача, і саме текст встановлює для цієї рецепції певну стратегію. Естетична рецепція, семантичне декодування, структурування сюжету відбуваються на основі взаємодії читача й тексту. Рецептивна естетика вважає кожне прочитання твору навіть тим самим читачем глибоко суб'єктивним. Єдиної інтерпретації твору бути не може. Твір щоразу закликає сприймача до гри уяви.

Метод структурно-семіотичного аналізу ґрунтується на кількаступеневому аналізі будь-яких культурних явищ з погляду кодування в них важливої світоглядної інформації. Структуру об'єкта дослідження членують на окремі елементи, які в сукупності інтерпретують як код мислення представників певної епохи, лінгвокультури, літературного напрямку. Метод широко застосовують до вивчення народної творчості, культурних артефактів, літературних творів, пам'яток старовини, етнологічних феноменів. Структурно-семіотичний аналіз продуктивно поєднують з історико-порівняльним, оскільки перший виявляє знаковий код, глибинний зміст аналізованих об'єктів, другий – з'ясовує історичну ситуацію, за якої останній набув свого сенсу.

Постструктуралістський аналіз розвинувся на тлі відходу науки від ідей структуралізму. Постструктуралістська естетика постулює нескінченність і необмеженість сенсів літературного чи іншого мистецького твору, абсолютну самодостатність творінь індивіда, фрагментарність у побудові художнього тексту (контамінації, колажі, парадоксальні комбінації, переосмислений інтертекст, гіпертекст, іронія, гра тощо), а також відхід від класичних уявлень про мистецтво і буття загалом.

Деконструктивістський напрям літературознавства виник у Франції наприкінці 1960-х років і був реакцією на дослідження структуралістів і психоаналітиків. Найвидатніший представник деконструктивізму – *Жак Дерріда* – відомий своїм вченням про відсутність центру, про конструйованість тексту, який можна не лише написати, а й конструювати, і деконструювати, дописувати й переписувати. Засадничим є положення про самодостатність тексту, цілком позбавленого контексту.

Інтертекстуальний підхід спрямований на виявлення міжтекстових відношень. Увагу дослідників привертає перегук творів з іншими через цитування, алюзії, ремінісценції, пародіювання тощо. Художні твори нерідко вважають наслідком стилізації. Продуктивним є поняття літературного, культурного, стильового впливу. У межах цього підходу будь-який текст вважають складником широкого культурного тексту.

Феміністична критика виникла в контексті постструктуралізму у 70-х рр. ХХ ст. Її об'єктом є жіноче письмо, жіночий читацький досвід та стратегії, жіноча психологія у літературі. Феміністична та гендерна критика хоч і перебувають в одній системі координат (мова, стать, культура), однак відрізняються. Феміністична критика цікавиться лише концепцією жінки в літературі, а гендерна не оминає й чоловічих образів.

Тема 8. Соціолінгвістичні та психолінгвістичні методи дослідження

Соціолінгвістика – молода синкретична дисципліна на перетині соціології і мовознавства, що вивчає проблеми, пов'язані із соціальною природою мови, її суспільні функції, механізми впливу соціальних чинників на мову і роль мови в житті суспільства.

Переваги соціолінгвістичного вивчення мови

- незалежно від масштабності чи обмеженого формату, вони відображають об'єктивне сприйняття соціумом, можливо, конкретною лінгвоспільнотою (наприклад, студентами КНЛУ) тих чи тих мовних явищ;
- сприяють об'єктивності досліджень;
- виявляють реальні мовні проблеми суспільства;
- можуть бути основним сенсом роботи або її додатковим аспектом.

Соціолінгвістичні дослідження потребують часу, ретельного планування, охоплення широкого кола респондентів різних вікових, соціальних, територіальних категорій, щоб результати дослідження були об'єктивними й обґрунтованими.

Методи соціолінгвістики:

- опитування;
- анкетування;
- інтерв'ювання;
- експеримент (моделювання ситуації для виявлення щирих реакцій);
- статистичні;
- аналіз, синтез, корелювання (побудова відношень: чи залежить уживання лайки, фемінітивів від віку, статі, освіти), моделювання.

Принципи соціолінгвістичних досліджень:

- об'єктивність;
- анонімність;
- репрезентативність (не можна на основі опитування 10 студентів КНЛУ висновувати про всю молодь України; потрібно рівномірно охопити всі вікові, гендерні, територіальні, соціальні категорії населення молодого віку);

- продуманість (наявність достатніх варіантів відповіді, наявність контрольних запитань);
- доступність (запитання мають бути зрозумілими й передбачати коротку чітку відповідь);
- важливо не тиснути на респондента, не підводити до правильної відповіді;
- залишати право вільної відповіді (*як ви реагуєте на таку ситуацію? як ви називаєте...*).

Асоціативний експеримент має на меті виявити асоціації індивіда на слово-стимул, яке обирають залежно від досліджуваної проблематики. Спрямований асоціативний експеримент передбачає, що експериментатор вимагає від респондентів конкретних асоціацій певного типу (однослівних, фразеологічних, сленгових тощо). У межах ланцюжкового асоціативного експерименту дозволяють відповідати будь-якою кількістю реакцій, не обмежуючи респондента способами їх вираження. Найчастіше психолінгвісти практикують вільний асоціативний експеримент. Респонденту пропонують увесь список стимулів, до кожного з яких просять навести одну будь-яку реакцію. Асоціативні експерименти широко застосовують для дослідження особливостей формування мовної та метамовної свідомості, пам'яті, світоглядних, ціннісних уявлень, мовленнєвих здібностей у дорослих і дітей.

Тема 9. Методологія комунікативної лінгвістики

Теоретичні засади комунікативної лінгвістики

- Мова – не абстрактна система знаків, а засіб спілкування, тож вивчати її потрібно крізь призму потреб мовців.
- Комунікація – не просто мовне вираження думок, а набагато складніший процес впливу на співрозмовника з урахуванням багатьох супровідних чинників.
- Цінно вивчати не саму систему мовних одиниць, а саме ефективність їх використання в різних мовленнєвих ситуаціях, щоб допомогти людям у реалізації комунікативних потреб.
- Одиницею комунікації є не речення чи висловлювання, а мовленнєвий акт, тобто власне мовленнєва дія, зумовлена комунікативними намірами (інтенціями) мовця, його комунікативною компетентністю, обставинами спілкування, соціальними ролями учасників, їхнім досвідом, вихованням, настроєм та ін.

- Важливо враховувати всі особливості мовлення: соціальний і культурний контекст, соціальні ролі, освіту, стосунки, світоглядні уявлення й психотипи учасників спілкування.
- Мовлення лише на позір спонтанне, насправді це цілком детермінована словесна боротьба кожного співрозмовника за досягнення своїх цілей. Комунікативна мета мовця визначає структуру й мовне оформлення будь-якого його висловлення. Ми не просто розмовляємо, ми діємо словами, щоб досягти бажаного.
- Крім мови, мовці використовують цілу низку позамовних знаків. Важливо вивчати комплексно всі мовні й позамовні коди інформації.

Методи комунікативної лінгвістики

- **Прагматичний аналіз** спрямований на вивчення успішності комунікації. У ньому враховують, як психологічний тип мовця, його настрої, світобачення, соціальний статус, компетентності, потреби тощо впливають на перебіг комунікації, її результативність. Дослідники прагнуть встановити, які стратегії й тактики спілкування використовують мовці, чи достатньо вони ефективні для досягнення комунікативної мети, чи дотримуються учасники бесіди максим спілкування, чи зважають на особливості комунікативної ситуації, чи враховують усі ризики комунікативних девіацій та ін.
- **Дискурсний аналіз** має на меті вияв соціального контексту, впливу середовища спілкування на його мовне оформлення. Дослідження дискурсу передбачає не лише аналіз текстів певного комунікативного середовища (віртуального, наукового, медійного, публічного), а й збір відомостей, інтерв'ювання, анкетування, адже дискурс – це не просто мовлення, а мовленнєва діяльність на тлі певного соціального зрізу.
- **Семіотичний аналіз** полягає в дослідженні різновидів комунікації з оперттям на знакову (семіотичну) природу складників спілкування. Мета семіотичного аналізу – знайти сталі одиниці коду – знаки (не лише мовні), дослідити особливості їх використання та поєднання в одиниці вищого рівня. Цей метод ефективно застосовують до аналізу публічної, суспільної комунікації.
- **Транзакційний** (транзактний) аналіз – це аналіз спілкування з погляду тих ролей і сценаріїв, яких дотримуються учасники спілкування відповідно до свого психологічного темпераменту, самооцінки, соціального статусу, реальних чи уявних міжособистісних стосунків.

Представники комунікативної лінгвістики завжди беруть до уваги такі особливості мовлення:

- статус учасників спілкування;
- їхні комунікативні компетентності;
- комунікативну мету кожного;
- вплив комунікативної ситуації;
- стратегії й тактики кожного учасника;
- наявність імплікатур (прихованих інтенцій і змісту);
- дотримання максим спілкування;
- результативність / нерезультативність комунікації (можливі девіації (непорозуміння)).

Досліднику комунікації важливо бути об'єктивним, уважним до дрібниць, незаангажованим і послідовним.

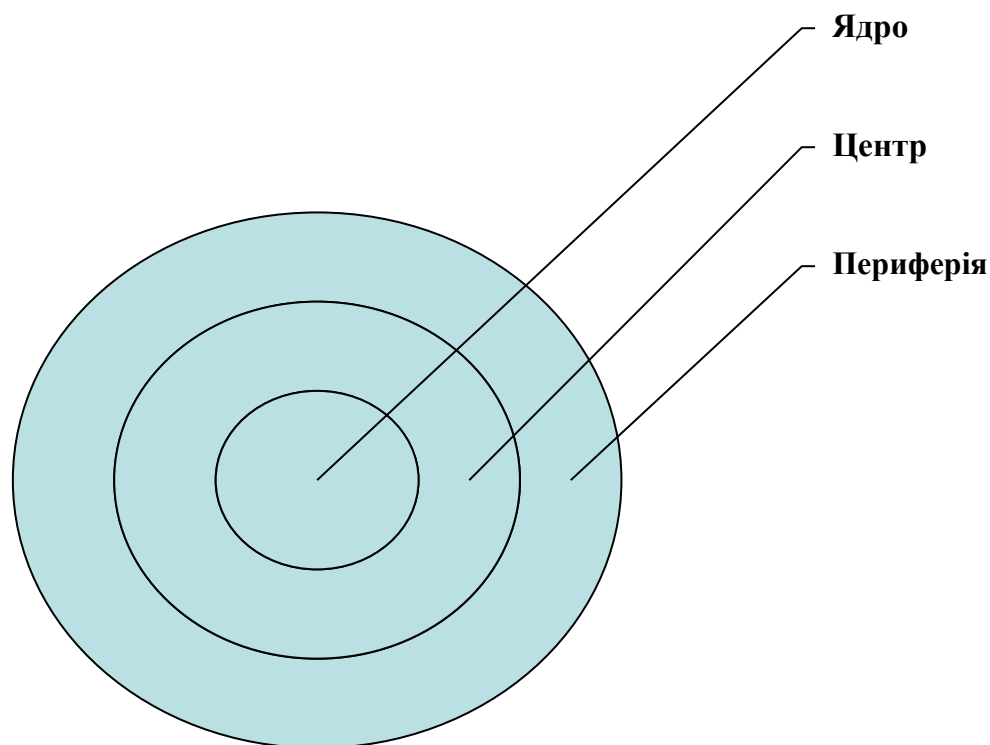
Методологія комунікативної лінгвістики має велике прикладне значення, оскільки допомагає мовцям ефективно спілкуватися, уникати комунікативних невдач. На основі таких досліджень створюють комунікативні граматики, розмовники, посібники для тих, хто опановує мову.

Тема 10. Польовий метод вивчення мовного й літературного матеріалу

Польовий метод систематизації та інтерпретації мовного матеріалу сягає кінця XIX – початку XX століть. Постулювання основних ідей та засад цього методу знаходимо в працях Олександра Потебні, Йоакіма Трієра, Вальтера Порцига, Емілія Бенвеніста та ін.

Основний принцип польового методу – системність. Слова та їхні значення не функціують окремо, наша свідомість групує їх на основі певних семантичних або асоціативних зв'язків. Поле дає змогу змодельовати цю систему найбільш наочно. Воно умовно округле, багаторівневе.

Другий важливий принцип – ієрархічність. Компоненти розташовують у межах поля не довільно, а від центру до периферії за ступенем розмиття ознак і зниженням їхньої універсальності. Ядро поля становлять найбільш універсальні, уживані, прототипні одиниці. Приядерну, центральну зону – уживані, але не універсальні засоби. Периферію – вузькоспеціальні, стилістично марковані, вторинні компоненти (див. мал. 2).

Мал. 2. Типова структура ЛСП, ФСП чи АСП

Лексико-семантичне поле (ЛСП) – це сукупність парадигмально пов'язаних лексичних одиниць на основі семантичної подібності (іноді й формальних показників), що разом відображають певний фрагмент дійсності.

Ознаки ЛСП:

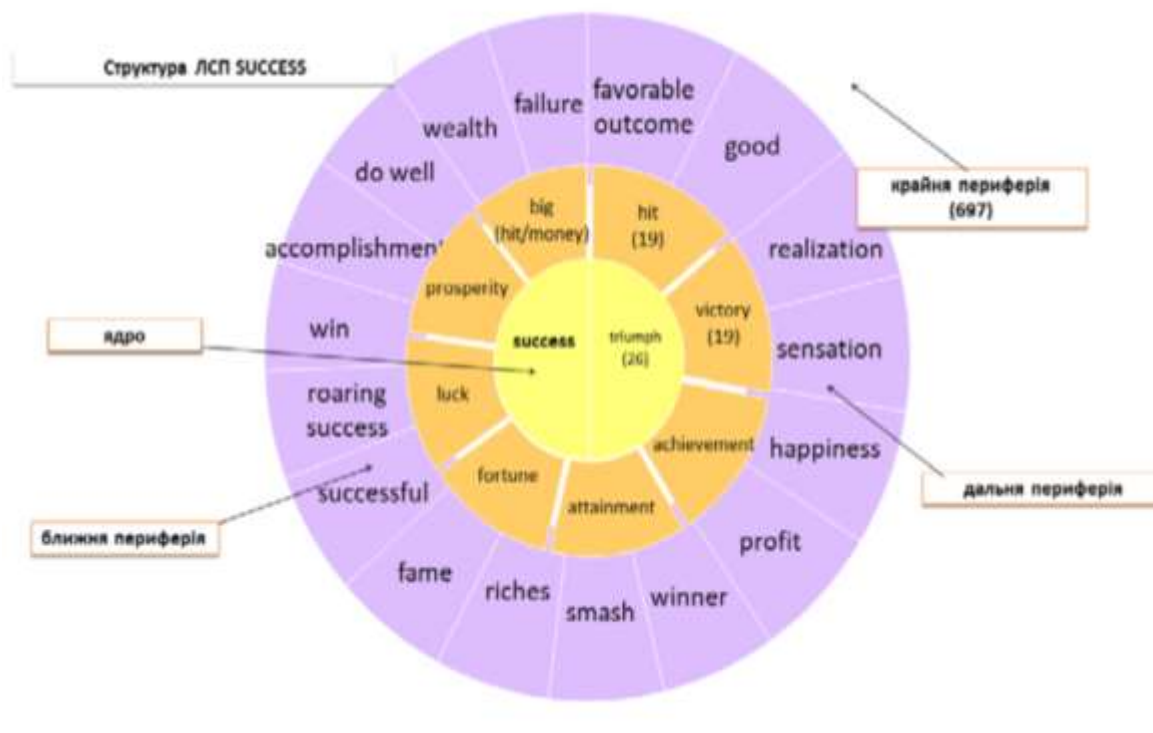
- наявність спільної семи в усіх компонентах;
- неперервність позначуваного простору (поле охоплює всі лексичні одиниці, що стосуються певної царини знань);
- ієрархічна структура (виділення універсального і специфічних компонентів);
- системні відношення між компонентами (синонімії, антонімії, похідності, гіперо-гіпонімії);
- відносна автономність поля;
- взаємозв'язок семантичних полів у межах всієї лексичної системи за рахунок транспозиції периферійних компонентів одного ЛСП до іншого внаслідок розвитку в них вторинних функцій (див. мал. 3).

Периферію поля становлять вторинні компоненти, що переходять з інших ЛСП через постійне переосмислення лексеми

Мал. 3 Взаємодія ЛСП на основі інтерференції периферійних компонентів

На мал. 4 зображено структуру ЛСП SUCCESS, яку змодельовала В. О. Гонгало в статті Структурна організація лексико-семантичного поля SUCCESS у сучасній англійській мові. *Закарпатські філологічні студії*, 2021, 1, 19, 112-118.

Мал. 4. Структура ЛСП SUCCESS В. О. Гонгало

Функційно-семантичне поле (ФСП) – це певним чином організована сукупність різнорівневих одиниць і явищ мовлення, об'єднаних спільною функцією. Таке поле об'єднує різнорівневі засоби (лексичні, граматичні, синтаксичні, фразеологічні), що виконують певну семантичну функцію. Теж має ієрархічну структуру (ядро, центр, периферію). Відображає підсистему мови загалом, а не тільки лексики. Виділяють ФСП заперечення, спонукальності, питальності, експресивності, темпоральності та багато інших.

Ядро ФСП становлять спеціалізовані, найчастіше граматичні засоби вираження значення з огляду на їхню універсальність. Центр – типові, поширені експліканти, периферію – стилістично марковані, вузькоспеціальні засоби. Наприклад, ФСП спонукальності можна змодельовати так:

- Ядро – граматичні форми імператива (*бери, берімо, беріть, хай беруть*).
- Приядерна зона – перформативні та модальні конструкції (*прошу принести, потрібно принести*).
- Периферійна зона – категоричні інфінітивні форми (*Устати!*); підсилено ввічливі запитальні спонукання (*Чи не могли б Ви подати...*), іронічні, емоційні волевиявлення (*Краще б Ви не втручалися*) та ін.
- Крайня периферійна зона – функційно обмежені спонукальні вигуки (*Геть! Марш! Цить!*), фразеологізми, жаргонні вислови.

Асоціативно-семантичне поле (АСП) – це впорядкована система асоціатів до певного поняття-стимулу. Щоб побудувати таке поле, проводять вільний асоціативний експеримент, потім установлюють семантичні зв'язки між асоціатами й моделюють поле.

Однією з ознак асоціативного поля є мінливість, ситуативність, дифузність, оскільки навіть той самий респондент у різний час може наводити різні асоціації. Між стимулом і асоціатом простежують семантичні, граматико-словотворчі, асоціативно-дериваційні та синтагмальні відношення. Якщо лексико-семантичне поле має доцентровий характер, то асоціативно-семантичне – відцентровий, його наповнення більш несподіване й колоритне, відображає не лише певний зріз мови, а й чийсь досвід, зріз світосприйняття, виявлений через асоціації. Якщо ЛСП спорідненості охоплює назви осіб за ступенем спорідненості (*батько, мати, син, донька, зять, дядько, тітка* та ін.), то АСП спорідненості об'єднуватиме всі асоціації, що виникають у зв'язку з цими назвами спорідненості (*батько – опора, годувальник, захисник, сивий, міцний* тощо, *мати – земля, берегиня, найрідніша, найдорожча* та ін.).

Номінативне поле концепта (концептосфери) – сукупність мовних засобів, які об'єктивують концепт на певному етапі розвитку суспільства. Номінативне поле концептосфери охоплює одиниці всіх частин мови, що мають відношення до вербалізації певного концепту.

Концептом називають змістову одиницю ментального лексикону, яка відображає специфіку сприйняття людиною дійсності, її інтерпретацію у так званій мовній картині світу. Вивчення мовної картини світу безпосередньо пов'язане з визначенням способу світосприйняття і світобачення певного народу.

До номінативного поля концепту уналежнюють різні номінації: основне позначення та його синоніми, їхні похідні та образні номінації, контекстуальні синоніми, фразеологічні одиниці, паремії та ін. Вербальне наповнення концепту встановлюють на основі аналізу словникових дефініцій вербалізаторів концепту, їх етимологічного аналізу, простеження особливостей їхнього функціонування в текстах різної стильової та жанрової належності, виявленні дериваційного потенціалу, вивчення їхньої сполучуваності та фразеологічної інтерпретації. До ядра поля концепту уналежнюють одиниці з найвищою чуттєво-наочною конкретністю, найяскравіші, місткі образи, а рідкісні семантичні втілення становлять периферію номінативного поля концепту.

МАТЕРІАЛИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Практичне заняття № 1

Мета й алгоритм виконання сучасного наукового дослідження

Теоретичні питання

1. Методологічні засади сучасної науки та їх відображення в кваліфікаційній роботі магістра.
2. Академічна доброчесність як запорука формування високорозвиненого цивілізованого суспільства.
3. Етапи виконання наукового дослідження.

Література

1. Бірта, Г. О., Бургу, Ю. Г. (2014). *Методологія і організація наукових досліджень: навч. посіб.* Центр учбової літератури.
2. Габідулліна, А. Р., Колесніченко, О. Л. (2019). *Методологія сучасних лінгвістичних досліджень: навчальний посібник.* Вид-во Б.І. Маторіна.
3. Мантур-Чубата, О. С., Дубілей, Ю. А., Міхалець, А. В. (2018). Особливості наукового дослідження у сучасному світі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 21, 2. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/21_2_2018ua/4.pdf
4. Медвідь, В. Ю., Данько, Ю. І., Кобилянська, І. І. (2020). *Методологія та організація наукових досліджень (у структурно-логічних схемах і таблицях): навч. посіб.* Суми: СНАУ. URL: https://agro.snau.edu.ua/wp-content/uploads/2020/11/20201113_100711.pdf
5. *Методологія дисертаційного дослідження. Мовні особливості наукового стилю* (2019). Уклад. І. В. Чорний, В. А. Перцева, І. М. Голопич. ХНУВС.
6. Омельчук, С. (2021). *Бути чесним у науці й навчанні: експрес-курс з академічної доброчесності для здобувачів вищої освіти.* Херсон.
7. Романченко, А. П. (2019). *Елітарна мовна особистість у просторі наукового дискурсу: комунікативні аспекти.* Одеський національний університет імені І. І. Мечникова.
8. Семенюк, Е., Мельник, В. (2017). *Філософія сучасної науки і техніки: підручник.* Вид. 3-тє, випр. та допов. ЛНУ імені Івана Франка.
9. Шепель, Ю. О. (2020). *Основи лінгвістичних досліджень: навчальний посібник.* Дніпро.

Запитання для самоконтролю

1. У чому полягає мета наукового дослідження?
2. Як змінилися методологічні засади науки за останні століття?
3. У чому полягає прогностичність науки?
4. У чому полягає суспільна значущість сучасної науки?
5. Що забезпечує переконливість висновків наукового дослідження?
6. Які принципи наукової взаємодії передбачає академічна доброчесність?
7. Чому важливо дотримуватися академічної доброчесності?
8. Яких форм академічної недоброчесності потрібно уникати під час написання кваліфікаційної роботи магістра?
9. Яку відповідальність несуть порушники академічної доброчесності в сучасному українському суспільстві? У вашому закладі освіти?
10. У чому полягає підготовчий етап наукового дослідження?
11. Які особливості основного етапу виконання наукового дослідження?
12. Чи може сучасне наукове дослідження бути суто описовим?
13. Навіщо потрібна апробація наукового дослідження?
14. У чому полягають індуктивний і дедуктивний методи дослідження? У яких частинах майбутньої кваліфікаційної роботи магістра вони будуть доречними?
15. Чи можна добирати матеріал дослідження із чужих статей або монографій?
16. Чи можна наводити в роботі схеми, картинки, ілюстрації без покликань?
17. У якому обсязі й форматі можна використовувати ШІ для написання кваліфікаційної роботи. Наведіть конкретні приклади в контексті своєї роботи.

Завдання для самостійного виконання

Завдання 1. *Сформулюйте й запишіть мету своєї кваліфікаційної роботи магістра, обґрунтуйте її актуальність з погляду потреб сучасного українського суспільства.*

Завдання 2. *Сформулюйте гіпотезу, яку ви плануєте довести у своєму науковому дослідженні.*

Завдання 3. *Обґрунтуйте теоретичну й практичну цінність майбутнього наукового дослідження.*

Завдання 4. *Складіть план виконання кваліфікаційної роботи магістра, вкажіть терміни подолання кожного етапу.*

Завдання 5. *Доберіть із наукової літератури 10 цитат для майбутньої кваліфікаційної роботи, оформте їх відповідно до засад академічної доброчесності.*

Завдання 6. *Наведіть приклади матеріалу для своєї кваліфікаційної роботи. Обґрунтуйте саме його використання.*

Завдання 7. *Проаналізуйте описані ситуації на предмет порушення академічної доброчесності. Обґрунтуйте правильну поведінку авторів в описаних ситуаціях.*

Ситуація 1. Студент у своїй науковій роботі після цитат поставив покликання, але самі цитати не взяв у лапки. Перевірка на збіг з іншими дослідженнями показала надлишок таких збігів.

Ситуація 2. Студент попросив ШІ дібрати наукову літературу для його теми. ШІ згенерував назви праць, яких насправді немає. Студент мав великі проблеми на етапі рецензування роботи.

Ситуація 3. Двоє студентів виконували різні дослідження про фразеологію. Оскільки базова термінологія в них однакова, вони вирішили, що визначення термінового інструментарію у них може бути тотожним, і написали його спільними зусиллями ідентично.

Ситуація 4. Студент лінувався проводити соціолінгвістичне опитування для свого дослідження, тож знайшов результати подібного опитування в інтернеті, трохи змінив їх на 1-2 відсотки й подав як свої.

Ситуація 5. Студент знайшов в інтернеті інформацію, автор якої був не вказаний, тому навів її у своїй роботі без покликань.

Ситуація 6. Результати проведеного опитування видалися студентові не достатньо показовими, тож він їх трохи підправив, додавши правильних відповідей.

Практичне заняття № 2

Інформаційне забезпечення наукового дослідження

Теоретичні питання

1. Принципи інформаційного забезпечення наукового дослідження.
2. Можливості сучасних наукометричних баз.
3. Способи добору матеріалу для наукового дослідження.
4. Лексикографічні джерела як надійна опора дослідника.

Література

1. Гораш, К. В. *Складові інформаційного забезпечення науково-дослідницької діяльності студентів вищих навчальних закладів*. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2179
2. Горбатюк, С. Є. (2014). Інформаційне забезпечення наукового дослідження: інституційно-правові аспекти. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*, 4, 130-139. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2014_4_20.
3. Литвин, С. Х., Добровольська, В. В. (2021). Інформаційне забезпечення науково-дослідної роботи здобувачів наукового ступеня доктора філософії. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 3, 90-98. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004336>
4. Симоненко, Т. (2003). Інформаційне забезпечення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в Україні. *Бібл. вісник*, 5. 20-22.
5. Смерницький Д. В. (2015). Інформаційне забезпечення науково-технічної діяльності. *Криміналістичний вісник*, 1, 24-38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krvis_2015_1_6.
6. Шейко, В. М., & Куштаренко, Н. М. (2013). *Організація та методика науково-дослідницької діяльності*. Знання-Прес.

Запитання для самоконтролю

1. Чим наукова інформація відрізняється від інших різновидів?
2. Яким джерелам варто віддати перевагу, вивчаючи наукову проблему?
3. Які джерела є недостатньо надійними? Чому?
4. У яких наукометричних базах Ви шукали літературу для кваліфікаційної роботи магістра? Чому її варто шукати саме в наукометричних базах?
5. Чи може слугувати підручник інформаційним забезпеченням наукового дослідження?

6. Чи можуть кваліфікаційні роботи інших студентів слугувати інформаційним забезпеченням наукового дослідження?
7. Яку роль відіграють лексикографічні джерела в інформаційному забезпеченні наукового дослідження?
8. Чому важливо спиратися на новітню наукову літературу?
9. Скільки джерел потрібно прочитати для достатнього інформаційного забезпечення наукового дослідження?
10. Як опрацьовувати зібрану наукову літературу?
11. Які вимоги до матеріалу наукового дослідження?
12. Чи можна збирати матеріал в інтернеті? За якої умови?
13. Що передбачає паспортизація матеріалу? Навіщо її виконують?
14. Чи можна збирати матеріал з живих уст?
15. Чи можна запозичувати мовний матеріал із чужих статей і монографій?

Завдання для самостійного виконання

Завдання 1. *Наведіть перелік ключових термінів, за якими Ви шукатимете наукову літературу для власної кваліфікаційної роботи магістра.*

Завдання 2. *Доберіть 20 наукових праць, що слугуватимуть теоретичною базою до вашої кваліфікаційної роботи магістра. Оформте перелік за чинними бібліографічними вимогами.*

Завдання 3. *Випишіть з кожної прочитаної праці авторські міркування, які Ви плануєте використати як цитати у власній роботі. Правильно оформте цитати й покликання.*

Завдання 4. *Складіть список лексикографічних джерел, якими плануєте користуватися, пишучи кваліфікаційну роботу магістра. Обґрунтуйте використання кожного словника.*

Завдання 5. *Наведіть приклади матеріалу вашої кваліфікаційної роботи магістра. Поясніть, як і звідки його добиратимете, за якими принципами систематизуватимете.*

Завдання 6. *Ознайомтеся з можливостями генерального регіонально анотованого корпусу української мови (ГРАК) за покликанням <https://uacorpus.org/Kyiv/ua> або корпусів іноземних мов. Поміркуйте, який саме матеріал для свого дослідження ви можете дібрати, порівняти, перевірити за допомогою корпусу.*

Практичне заняття № 3

Композиційно-змістові особливості кваліфікаційної роботи магістра

Теоретичні питання

1. Мета й жанрові особливості кваліфікаційної роботи магістра.
2. Структура кваліфікаційної роботи магістра.
3. Змістова специфіка композиційних частин кваліфікаційної роботи магістра.
4. Забезпечення концептуальної цілісності наукового дослідження.

Література

1. Бірта, Г. О., Бургу, Ю. Г. (2014). *Методологія і організація наукових досліджень*: навч. посіб. Центр учбової літератури.
2. Габідулліна, А. Р., Колесніченко, О. Л. (2019). *Методологія сучасних лінгвістичних досліджень*: навчальний посібник. Вид-во Б.І. Маторіна.
3. Мантур-Чубата, О. С., Дубілей, Ю. А., Міхалець, А. В. (2018). Особливості наукового дослідження у сучасному світі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 21, 2. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/21_2_2018ua/4.pdf
4. Медвідь, В. Ю., Данько, Ю. І., Кобилянська, І. І. (2020). *Методологія та організація наукових досліджень (у структурно-логічних схемах і таблицях)*: навч. посіб. Суми: СНАУ. URL: https://agro.snau.edu.ua/wp-content/uploads/2020/11/20201113_100711.pdf
5. Омельчук, С. (2021). *Бути чесним у науці й навчанні: експрес-курс з академічної доброчесності для здобувачів вищої освіти*. Херсон.
6. Романченко, А. П. (2019). *Елітарна мовна особистість у просторі наукового дискурсу: комунікативні аспекти*. Одеський національний університет імені І. І. Мечникова.
7. Баган, М. П. (2019). Кліше в сучасному українському науковому дискурсі: культуромовний і комунікативний аспекти. *Грамотичний простір сучасної лінгвоукраїністики. Катерині Григорівні Городенській*. Видавничий дім Дмитра Бураго, 367–374.
8. Баган, М. П. (2017). Експресивність сучасного українськомовного наукового дискурсу: межі можливого. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія*. 20, 1. 9-17. DOI: <https://doi.org/10.32589/2311-0821.1.2017.120712>

Запитання для самоконтролю

1. У чому полягає мета кваліфікаційної роботи магістра?
2. Чим відрізняється магістерська робота від реферату? Від курсової роботи?
3. Які обов'язкові змістові частини у кваліфікаційній роботі магістра?
4. У чому полягає специфіка й стиль викладу теоретичного розділу?
5. Чим відрізняються практичні розділи від теоретичного?
6. Які обсяг і структура кожного розділу?
7. Як правильно наводити думки інших дослідників?
8. Чи може складатися абзац з однієї цитати? / з одного речення?
9. Яке місце може займати цитата в межах абзацу?
10. Чи можна покликатися на авторів без цитування?
11. Чи можна цитувати авторів без покликання?
12. Чи можна покликатися на працю без зазначення сторінок?
13. Чи означає теоретичний характер першого розділу, що студент має бути нейтральним і ніяк не повинен висловлювати власне бачення проблеми?
14. Чи можна покликатися в теоретичному розділі лише на десяток найбільш дотичних праць?
15. Як цитувати англійськомовні праці?
16. У яких композиційних частинах кваліфікаційної роботи магістра недоречні цитати? Які композиційні складники, навпаки, мають бути насиченими цитатами й покликаннями? Чи можливі цитати у висновках?
17. Чи можна повторювати цитати й міркування у межах кваліфікаційної роботи магістра?
18. У чому полягає проблемність викладу у кваліфікаційній роботі магістра?
19. Як подавати матеріал, якщо досі немає його загальноприйнятого визначення?
20. Що забезпечує переконливість висновків кваліфікаційної роботи магістра?
21. Чим відрізняються висновки до окремих розділів від загальних?
22. Як досягають концептуальної цілісності кваліфікаційної роботи магістра?
23. Чим відрізняються загальні висновки від анотації?
24. У чому полягає культура оформлення наукової праці?
25. Чому важливо перечитувати написане? На що звертати увагу під час перевірки?
26. Чи доречні у кваліфікаційній роботі магістра діаграми, порівняльні таблиці, графіки? Чи можна наводити чужі діаграми, таблиці тощо?

Завдання для самостійного виконання

Завдання 1. *Напишіть теоретичний підрозділ своєї кваліфікаційної роботи, використовуючи цитати й правильно оформлюючи покликання на праці інших дослідників. Подбайте про проблемність викладу, відобразьте дискусійність проблеми. Сформулюйте висновок до цього підрозділу.*

Завдання 2. *Підготуйте невеличку презентацію на тему свого дослідження, обґрунтуйте його актуальність, план, змістове наповнення кожного розділу.*

Завдання 3. *Виправте помилки в оформленні цитат і покликань.*

1. За Мацьком, у метафорі можуть бути три ступені схожості (подібності).
2. Ольга Кирилюк (2015), цитуючи дослідження Т. А. Космеди, наголошує, що поняття “картина світу” стало основним смисловим базисом, на якому тримається вся логіко-семантична система мови, а факт відображення у мові світогляду і світовідчуття як окремих індивідів, так і цілих людських груп, дозволяє вважати мову специфічним знанням, поряд із знанням інтуїтивним, безпосереднім та науковим, теоретичним. 3. Одиниця фразеологічної системи називається фразеологізмом і визначається як лексико-граматична єдність двох і більше нарізно оформлених компонентів, граматично оформлених за моделлю словосполучення чи речення, яка, маючи цілісне значення, відтворюється в мові за традицією автоматично [Н.Я. Грипас розділ "Фразеологія" 17, с.137 з "Сучасна українська літературна мова"]. 4. За визначенням багатьох мовознавців, фразеологічні зрощення являють собою "своєрідні складні синтаксичні слова" [8, 118]. 5. На думку Й. Дапчевої "Дослідження саме цих двох сторін важливе для визначення як взаємодії образу (внутрішньої форми) і значення фразеологізмів, так і їх національної специфіки" [10, с. 175]. 6. Згідно з Н.Ю. П'ятницькою – "синхронне зіставне вивчення фразеологічних одиниць найбільш інтенсивно розвивалося на рівні конкретних прикладів, взаємодіючи, насамперед, з двомовною лексикографією, та теорією перекладу". [18, с. 125]. 7. Дослідники А. Ага та К. Манн розглядають сучасну мову мережі Інтернет із точки зору психології і приходять до висновку про стереотипність поведінки й вираження думок через мовні засоби. А. Коваль вивчає варіативність поведінки, створення «масок» і вигаданих образів, проводить аналіз реакцій користувачів на різні нікнейми [11, с. 110]. 8. Наприклад, предметом вивчення фразеології на думку Кочергана М.П. є "відтворювана одиниця мови з двох або більше

слів, цілісна за своїм значенням і стійка за складом та структурою".[1, 242] 9. Поняття фемінітиву в працях українських дослідників визначається практично однаково, хоча й не без розбіжностей. Наприклад, у дослідженні М. Хоми [1, с. 209] авторка вказує, що фемінітиви – це іменники жіночого роду, які мають дві групи за значеннями.

Завдання 4. *Систематизуйте вже дібраний матеріал дослідження за необхідними критеріями (за семантикою, за частиномовним вираженням, за структурою, за функціями, за конотацією тощо).*

Завдання 5. *Проаналізуйте проблеми, які виникли в студентів з написанням кваліфікаційної роботи. Поясніть, як їх виправити й як можна було запобігти їхній появі.*

Ситуація 1. Студент не знайшов матеріалу для теоретичного розділу, тому писав суто власне бачення проблеми без покликань на інших дослідників. Трохи цитував письменників та громадських діячів.

Ситуація 2. Другий розділ у студента вийшов усього на 10 сторінок. Він схематично показав основні структурні типи фразеологізмів, на більше матеріалу не вистачило. Студент вирішив доповнити цей розділ цитатами з праць дослідників.

Ситуація 3. Студент досліджував неологізми у ЗМК і знайшов усього 50 неологізмів для аналізу. Час збігав, матеріалу було катастрофічно мало.

Ситуація 4. Студент писав зіставне дослідження фразеологізмів на матеріалі української й англійської мов. Українськомовного матеріалу виявилось вдвічі більше, ніж англійськомовного. Рецензенти зауважили неспівмірне дослідження обох мов.

Ситуація 5. Студент переписав покликання на треті праці із чужих статей. Покликання були неправильними. Студент виправдовувався, що це не він винен, а ті автори, які зробили хибні покликання.

Ситуація 6. Студент знайшов цікавий матеріал у працях російських дослідників, переклав його українською мовою і подав без покликань на джерела країни-агресора.

Практичне заняття № 4

Класичні методи сучасних філологічних досліджень

1. Особливості застосування описового методу.
2. Можливості порівняльно-історичного методу.
3. Правила застосування зіставного методу.
4. Метод лінгвістичної географії: здобутки й сучасне застосування.

Література

1. Атлас української мови, (1984 – 2001) / АН Української РСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; в 3 т. Наукова думка.
2. Білецький, А. (2012). Сучасне порівняльно-історичне мовознавство (проблеми та аксіоми). *Studia linguistica*. 6 (1). 5-16. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Stling_2012_6\(1\)__5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Stling_2012_6(1)__5).
3. Габідулліна, А. Р., Колесніченко, О. Л. (2019). Методологія сучасних лінгвістичних досліджень: навчальний посібник. Вид-во Б.І. Маторіна.
4. Глущенко, В. А., Орел, А. С. (2017). *Порівняльно-історичний метод в українському мовознавстві: Харківська лінгвістична школа* : навчальний посібник для здобувачів філологічних факультетів. Вид-во Б. І. Маторіна.
5. Капранов, Я., Черхава, О. (2023). *Основи лінгвістичної компаративістики та макрокомпаративістики*. Е-підручник. URL: <https://surl.li/ezxuww>.
6. Кочерган, М. П. (2006). *Загальне мовознавство*: Підруч. для студ. філол. спец. ВНЗ. 2.вид., випр. і доп. Академія.
7. Кочерган, М. П. (2006). *Основи зіставного мовознавства*: підручник. Академія.
8. Мойсей, А. (2014). Метод етнографічного картографування та дослідження традиційної культури населення України. *Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології*, 2, 295-310.
9. Пашкова, Н. І. (2013). Етимологічний аналіз у концептуальних дослідженнях. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Філологія, педагогіка, психологія*, 27, 32-38.
10. Славова, Л. Л. (2017). Концептуальна та мовна картини світу в аспекті зіставного мовознавства. *Science and Education a New Dimension*, 0(145), 52-54. <https://europub.co.uk/articles/-A-492844>
11. Шепель, Ю. О. (2020). *Основи лінгвістичних досліджень*: навчальний посібник для студентів 3 курсу денної форми навчання спеціальності 035.04–Філологія. Дніпро.

Запитання для самоконтролю

1. Який загальнонауковий метод – індукції чи дедукції – традиційно застосовують у теоретичному розділі наукового дослідження?
2. У чому полягає аналіз і синтез у теоретичному розділі наукового дослідження?
3. Чи доцільно порівнювати різні, часом протилежні підходи до вивчення наукової проблеми в теоретичному розділі кваліфікаційної роботи магістра? Яким висновком можна закінчити такі зіставлення?
4. Як правильно застосовувати описовий метод? У чому його переваги?
5. Чи відрізняється застосування описового методу в теоретичному й практичному розділах?
6. Які особливості застосування порівняльно-історичного методу? Яка мета таких досліджень?
7. Чи можна застосувати у вашому дослідженні порівняльно-історичний метод? Відповідь обґрунтуйте.
8. Які принципи зіставного вивчення мов?
9. Як досягти об'єктивного, співмірного зіставлення мов?
10. На основі чого моделюють концептуальну й національно-мовну картину світу народу – носія мови?
11. Які елементи української національно-мовної картину світу можна вивчати на матеріалі вашого дослідження?
12. Чи можна виділити якісь мовні універсалиї в контексті проблематики вашого дослідження?
13. Чи застосовний зіставний метод до вивчення проблематики вашої кваліфікаційної роботи магістра? Відповідь обґрунтуйте.
14. Чи потрібно читати й наводити в списку літератури праці, автори яких аналізували об'єкт вашого дослідження на матеріалі інших мов? Відповідь обґрунтуйте.
15. Чи можна застосувати метод лінгвістичної географії у вашій кваліфікаційній роботі магістра? Відповідь обґрунтуйте.
16. Чи представлені досліджувані вами одиниці в діалектах? Чим відрізняється їхнє діалектне втілення від літературного?
17. Чи можна вважати класичні методи мовознавства релевантними для вивчення новітніх явищ – сленгу, нікнеймів, фемінітивів тощо. Відповідь обґрунтуйте.

Завдання для самостійного виконання

Завдання 1. *Напишіть теоретичний підрозділ своєї кваліфікаційної роботи магістра, у якому представте об'єкт дослідження, використовуючи описовий метод. Визначте засоби, якими досягнуто цілісності, зв'язності опису.*

Завдання 2. *Напишіть практичний підрозділ своєї кваліфікаційної роботи магістра, у якому проаналізуйте функціонування якогось різновиду досліджуваних одиниць. Визначте засоби, якими досягнули цілісності, зв'язності опису.*

Завдання 3. *Виконайте невеликий зіставний аналіз досліджуваних у кваліфікаційній роботі одиниць на матеріалі різних мов / різних дискурсів/ різних текстів. Поміркуйте, чим ефективне зіставлення як дослідницький метод.*

Завдання 4. *Виконайте етимологічний аналіз термінів своєї кваліфікаційної роботи. Поміркуйте, чи важливо знати походження та мотиваційну основу термінології.*

Завдання 5. *Опишіть динаміку застосування різних методів до вивчення об'єкта вашої наукової праці. Проаналізуйте їхні переваги й недоліки, зробіть необхідні покликання. Поміркуйте, що спричинило зміну чи трансформацію методології. Обґрунтуйте релевантність обраних вами методів.*

Практичне заняття № 5

Структуралізм у сучасних лінгвістичних дослідженнях

1. Можливості компонентного аналізу.
2. Методика безпосередніх складників.
3. Трансформаційний аналіз як спосіб аналізу лексичних та синтаксичних одиниць.
4. Дистрибутивний аналіз – можливості застосування та переваги.

Література

1. Алексенко, С. Ф. (уклад.). (2020). Конкретно-наукові методи лінгвістичних досліджень: методичні рекомендації для студентів 1 курсу магістратури факультету іноземної та слов'янської філології СумДПУ імені А.С.Макаренка. URL: <https://surl.li/xufhmk>
2. Борисюк, І. В. (2013). Структуралізм і деконструкція: до проблеми методологічних стратегій. *Синопсис: текст, контекст, медіа*, (1). URL: <https://synopsis.kubg.edu.ua/index.php/synopsis/article/view/3>
3. Габідулліна, А. Р., Колесніченко, О. Л. (2019). Методологія сучасних лінгвістичних досліджень: навчальний посібник. Вид-во Б.І. Маторіна.
4. Кочерган, М. П. (2006). Загальне мовознавство : підруч. для студ. філол. спец. ВНЗ. 2.вид., випр. і доп. Академія.
5. Рева, І. (2020). Синтаксичні трансформації в романі «Гра в бісер» Г. Гессе. *Humanities science current issues*. 3. 122-127. 10.24919/2308-4863.3/29.209561.
6. Ситар, Г. (2016). Особливості моделювання синтаксичних фразеологізмів. *Граматичні студії*, 2, 76-83.
7. Таран, О. & Лебеденко, Ю. (2021). Семантико-дистрибутивний аналіз сленгізмів на основі даних корпусу ГРАК. 21. 119-123. 10.31891/2415-7929-2021-21-22.
8. Фокін, С. Б. (2012). Дистрибутивний аналіз при укладанні двомовних перекладних словників (на прикладі українсько-іспанських відповідників поля "Освіта". *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*, 21, 491-500.
9. Форманова, С. В. (2021). Компонентний аналіз як одна із методик структурного методу. *Записки з українського мовознавства*, 28, 41-52. URL: <http://zum.onu.edu.ua/article/view/235544>

Запитання для самоконтролю

1. Які теоретичні засади використання структурних методів вивчення мови?
2. Якими структурними методами вивчають а) лексичне значення слова; 2) будову речення; 3) відтінки синонімів; 4) словотвірну й морфемну будову слова; 5) імпліцитний зміст речення; 6) діалекти?
3. Як правильно виконувати компонентний аналіз? Назвіть і поясніть його термінологію.
4. Чи можна застосовувати методику компонентного аналізу для дослідження граматичних одиниць? Відповідь обґрунтуйте.
5. Навіщо використовують трансформаційний аналіз?
6. Чи можна застосувати у межах вашого дослідження дистрибутивний аналіз? Відповідь обґрунтуйте.
7. Які принципи дистрибутивного аналізу?
8. Чому дистрибутивний аналіз найчастіше застосовують для вивчення фонетичних одиниць?
9. Чи застосовний компонентний аналіз до вивчення проблематики вашої кваліфікаційної роботи магістра? Відповідь обґрунтуйте.
10. Чому компонентний аналіз найчастіше застосовують для вивчення лексичних одиниць?
11. Чи можливо застосувати трансформаційний аналіз у межах вашої кваліфікаційної роботи магістра? Відповідь обґрунтуйте.
12. У чому перевага моделювання у філології? До аналізу яких мовних одиниць і явищ застосовують моделювання?
13. Які вимоги висувають до моделі наукового об'єкта? Наведіть приклади моделювання у мовознавстві.
14. Якими структурними методами можна вивчати фразеологізми? Відповідь обґрунтуйте.
15. Якими структурними методами можна вивчати ергоніми? Відповідь обґрунтуйте.
16. Якими структурними методами можна вивчати топоніми? Відповідь обґрунтуйте.
17. Якими структурними методами можна вивчати прислів'я й приказки? Відповідь обґрунтуйте.
18. Якими структурними методами можна вивчати загадки? Відповідь обґрунтуйте.

Завдання для самостійного виконання

Завдання 1. *Виконайте компонентний аналіз одиниць (матеріалу дослідження або семантично близьких термінів), якими ви оперуєте у своєму науковому дослідженні. Завершіть аналіз висновком.*

Завдання 2. *Проаналізуйте, які зміни відбулися у семному складі слів, що набули вторинних значень на тлі російсько-української війни 2022 року.*

Котики (воїни ЗСУ), бавовна (вибухи), орк, град, кіборг.

Завдання 3. *Виконайте трансформаційний аналіз низки мовних одиниць, які ви досліджуєте у своїй кваліфікаційній роботі магістра. Завершіть роботу висновком.*

Завдання 4. *Проаналізуйте методом безпосередніх складників будову якоїсь структурної одиниці з вашого наукового дослідження. Завершіть роботу висновком.*

Завдання 5. *Проаналізуйте методом безпосередніх складників будову наведених текстів. Завершіть роботу висновком.*

Текст 1. Дорогий куме, вітаю тебе з Днем народження! У цей чудовий день хочу побажати, щоб у твоєму житті завжди було багато щастя, тепла, добрих людей поруч і яскравих подій.

Текст 2. Друзі, ми повільно, але рухаємося до купівлі тепловізора для хлопців із ЗСУ! Долучайтесь – хлопці повинні бачити ворога та встигнути зреагувати.

Завдання 5. *Проаналізуйте структуру художнього тексту на вибір. Поміркуйте, як структура допомагає втіленню авторського задуму.*

Практичне заняття № 6

Сучасні методи аналізу художнього твору

Теоретичні питання

1. Динаміка методологічних підходів до аналізу художніх творів у світовому й українському літературознавстві.
2. Досвід герменевтичного аналізу художнього тексту.
3. Структурно-семіотичний метод: переваги, сфера застосування, проблеми.
4. Постструктуралістські підходи до аналізу художнього тексту.

Література

1. Бажан, О. М. (2012). Кореляція феміністичної та гендерної критики як різновидів новітнього літературознавства. *Шевченковознавчі студії: збірник наукових праць*, 16, 152-163.
2. Бехта, І. (2019). Художній текст у сфері новітніх когнітивних студій. *Закарпатські філологічні студії*, 9, 1, 57-62.
3. Борисюк, І. В. (2013). Структуралізм і деконструкція: до проблеми методологічних стратегій. *Синопис: текст, контекст, медіа*, (1). URL: <https://synopsis.kubg.edu.ua/index.php/synopsis/article/view/3>
4. Герменевтика і проблеми літературознавчої інтерпретації (2006). Монографія / За редакцією Романа Гром'яка. Редакційновидавничий відділ ТНПУ, URL: <https://surl.li/esvwvh>
5. Гук, О.-М., Бехта, І. (2020). Поняття наративного аналізу і основні підходи. *Молодий вчений*. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-11-87-92>
6. Дащенко, Н. (2002). *Лінгвістика тексту й основи лінгвоаналізу: методичні рекомендації*. Тернопіль.
7. Дослідницькі стратегії сучасного літературознавства: навч. посіб. [для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальностей 035 Філологія та 014 Середня освіта (Мова та література)] / уклад.: Т.М. Марченко, Л.І. Морозова, О.А. Писарева, М.Ю. Шкуропат, І.О. Скляр. Вид-во Б. І. Маторіна.
8. Зборовська, Н. В. (2003). *Психоаналіз і літературознавство*. Академвидав.
9. Несен, І. (2008). Структурно-семіотичний аналіз та його застосування в етнологічних дослідженнях. *Етнічна історія народів Європи*, 25, 37-43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eine_2008_25_7.

- 10.Павліченко, Л. В. (2022). Лінгвостилістичний аналіз та його місце серед методів дослідження художнього твору. *Молодий вчений*, 4. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-104.1-13>
11. Сіренко, С. (2017). Когнітивна антропологія як актуальна літературознавча методологія. *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини*, 3, 126-131.
- 12.Червінська, О. (2011). Герменевтико-рецептивний та міфопоетичний концепти у практиці сучасної літературної теорії. *Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики*, 1, 179-197.
- 13.Шаповал, М. (2013). *Інтертекстуальність: історія, теорія, поетика*: навч. посіб. Вид.-полігр. центр "Київ. ун-т".

Запитання для самоконтролю

1. Які методи аналізу художнього тексту найбільшою мірою враховують особистість автора?
2. Які методи постулюють неможливість об'єктивного й вичерпного аналізу художнього тексту?
3. Які методи спрямовані передусім на вивчення зв'язків тексту з іншими текстами?
4. Які методи аналізу художнього тексту добре комбінуються між собою?
5. У чому полягає специфіка герменевтичного аналізу?
6. До яких текстів варто застосовувати міфологійний та структурно-семіотичний методи?
7. У чому перевага й слабкі місця феноменологічного підходу до аналізу художнього тексту?
8. Яких теоретичних засад дотримують адепти психоаналізу в літературознавстві?
9. Які методи аналізу сфокусовані на самому тексті, безвідносно до соціально-політичного та культурного тла його написання? Чи вважаєте Ви такий підхід умотивованим?
- 10.Чим відрізняється застосування концептуального аналізу в мовознавстві й літературознавстві?
- 11.Чому не варто обмежуватися одним методом аналізу художнього твору?
- 12.Якими методами досліджують поетику художнього тексту?
- 13.Якими методами вивчають ідіостиль письменника?

Завдання для самостійного виконання

Завдання 1. *Продemonструйте застосування міфологічного аналізу художнього твору.*

Завдання 2. *Продemonструйте застосування герменевтичного аналізу художнього твору.*

Завдання 3. *Продemonструйте застосування психоаналітичного аналізу художнього твору.*

Завдання 4. *Продemonструйте застосування постструктуралістичного підходу до аналізу художнього твору.*

Завдання 5. *Проаналізуйте текст на вибір за допомогою структурно-семіотичного методу на предмет культурного кодування. Поміркуйте, який метод ще був би доречним для аналізу обраного тексту.*

Завдання 6. *Проаналізуйте текст на вибір за допомогою інтертекстуального методу. Поміркуйте, який метод ще був би доречним для аналізу обраного тексту.*

Завдання 7. *Проаналізуйте твір кількома різними найбільш доцільними, на вашу думку, методами. Вибір методів обґрунтуйте.*

ніч така місячна – виють тінейджери
плачуть коти божеволіють пси
ніє душа десь в куточку за ребрами
від передозу краси

ніч така місячна зоряна ясная
око пільми просто в вікна глядить
око пільми невимовно прекрасне
в барвах свинцю і слюди

ніч така місячна зоряна ясная
видно хоч голки збирай
зоряні війни здаються невчасними
вчасним здається рай

(Ю. Іздрик).

СІЗІФ

Замість епіграфа: "Сізіф, безсилий і збунтований, знає сповна всю нікчемність людського приділу; саме про це він думає дорогою вниз. Ясність ума... забезпечує йому перемогу. Треба уявляти Сізіфа щасливим"
А.Камю. "Міф про Сізіфа"

I.

Знову камінь зірвавсь. Я стою на вершині гори.
Десь в підніжжі Камю — зачаївся, небіжчик, і стежить,
Як він котиться схилом, криву полишаючи стежку
(Віднедавна Камю — повноправним учасником гри).
От зашпортнувся об щось! Підстрибнув. Вихилясом пішов.
Легко збурена ним, крейдяна кушпела осідає
На сіріючий кущ (ще, ще мить — і, здається, згадаю
Імена цих кущів! — ні, зірвалось...): лисніє, мов шовк,
Проти сонця. Пора
і собі вирушати в долину:
Якщо йти помаленьку, тимчасом і спека спаде,
І в-очу-затікаюче-потом бескеття руде
Дозолятиме менш, ніж обдерте об камінь коліно.
Ех, паскудна робота!.. Тут сплюнуть би — тільки ж в устах
Суш така, що ще трохи — і репне, як ґрунт, піднебіння!
Там є нижче криничка — замулена, правда, дробинням
Перелітним — нап'юсь і в баклажку візьму, бо пуста.
Цілу пику занурю! Ні, голову!.. (Потім цівками
Лоскотатиме плечі покрап із волосся...) Вже йду,
Вже приспішую (дідько б узяв це коліно!) ходу —
Й дозволяю собі на часинку забути про камінь.

II.

(Дорогою вниз)
Ні, Альбере. Пробач мені, хлопче, — в цім щастя нема,
Ні побіди нема (про надію, то годі й казати):
Якби думати так, я б давно вже рішився ума.
Це скоріше — як звичка на власний не морщитись запах,
Розумієш? Шкода, бо тлумачитись я не мастак.

Хіба так: є реальність підйому і спуску, є речі,
Про які мушу дбати, — як ця-ось баклажка пуста
Чи полуденним сонцем на струп'я засмалені плечі
(Дрібку б вітру — ото би полегкість! — чи жменьку роси...).

Небагато, вважаєш? Потіха, вважаєш, нужденна?
Але те, що я роблю, я роблю найкраще з усіх —
З-поміж мертвих, живих, і в потонні віки народжених!
Я ж цим каменем виховзав гору, що тулуб яйцем,
З найкрутіших сторін — до печер, до проораних ходів!
Я ж здійматись навчився всіляко — повзком і тюпцем,
І котити його, й завдавати на плечі зісподу!

Он, до речі, вже й він — ич, як гримнувся: майже нора,
По кущах тільки й знати... Ану, вилізай-но зі схову!
Він належить — до мене: так само, як вся ця гора.
І ось цього мені не однімуть ніякі богове (О. Забужко).

Практичне заняття № 7

Соціолінгвістичні та психолінгвістичні методи дослідження

Теоретичні питання

1. Теоретичні засади й суспільна значущість соціолінгвістичних досліджень.
2. Методи соціолінгвістики.
3. Правила проведення опитувань.
4. Психолінгвістичний експеримент: правила проведення й тлумачення.

Література

1. Баган, М., Навальна, М., & Істоміна, А. (2022). Індивідуальні вербальні коди спонтанної емоційної психорегуляції сучасної української молоді. *PSYCHOLINGUISTICS*, 31(2). 6-32. Вилучено із <https://psycholing-journal.com/index.php/journal/article/view/1286>
2. Віршовка, Н.П. (2022). *Структурно-семантичні та функційні вияви фемінітивів у сучасному українському молодіжному мовленні*. Кваліфікаційна робота магістра. Київський національний лінгвістичний університет.
3. Данилевська, О. М. (2019). *Українська мова в українській школі на початку XXI століття: соціолінгвістичні нариси*. Видавничий дім КМА.
4. Левчук, К. (2022). Соціолінгвістичні аспекти дослідження сучасного українського комунікативного простору : дипломна робота магістра : 035.01 Філологія. Українська мова та література. Хмельниц. нац. ун-т.
5. Масенко, Л. Т. (2010). *Нариси з соціолінгвістики*. Видавничий дім "Києво-Могилянська академія".
6. Масенко, Л. Т. (2008). Українська соціолінгвістика: вивчення проблем мовної політики. *Українська мова*, 1, 13-23.
7. Мацюк, Г. (2009). *Прикладна соціолінгвістика. Питання мовної політики: Навчальний посібник*. Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка.
8. Недашківська, Т. Є. (2019). *Експеримент у психолінгвістиці (з досвіду роботи): монографія*. Вид-во ЖДУ ім. І. Франка.

Запитання для самоконтролю

1. У чому перевага й труднощі соціолінгвістичних досліджень?
2. Чим анкетування відрізняється від опитування та інтерв'ювання? Коли доречні ці методи соціолінгвістичних досліджень?

3. Які загальні проблеми розв'язує соціолінгвістика?
4. Які конкретні проблеми у вашому науковому досліджуванні було б ефективно проаналізувати соціолінгвістичними методами?
5. Які композиційні частини традиційно роблять в анкетах?
6. У чому полягає підготовчий етап опитування та анкетування?
7. Які принципи створення анкети найефективніші?
8. Яких правил проведення психологічного експерименту важливо дотримуватися?
9. Що таке корелятивний аналіз? Як узагальнюють й презентують його результати?

Завдання для самостійного виконання

Завдання 1. *Складіть анкету й обґрунтуйте алгоритм анкетування для розв'язання конкретної проблеми в рамках виконання вашого наукового дослідження.*

Завдання 2. *Проведіть невелике опитування для збору важливого фактичного матеріалу для вашого дослідження. Обґрунтуйте вибір респондентів. Проаналізуйте їхні відповіді та соціальні фактори, які на них впливають.*

Завдання 3. *Поміркуйте, чи вплинула російська повномасштабна інтервенція 2022 року на вживання тих мовних одиниць і явищ, які ви досліджуєте у кваліфікаційній роботі магістра.*

Завдання 4. *Поміркуйте, який психолінгвістичний експеримент можна було б провести в рамках вашого наукового дослідження. Назвіть принципові умови проведення такого експерименту. Обґрунтуйте його доречність.*

Завдання 5. *Підготуйте повідомлення про цікавий психолінгвістичний експеримент.*

Практичне заняття № 8

Методологія комунікативної лінгвістики

Теоретичні питання

1. Теоретичні засади комунікативної лінгвістики.
2. Переваги й труднощі комунікативної лінгвістики.
3. Поняття комунікативного акту, комунікативної компетентності, комунікативної інтенції, комунікативної стратегії, тактики, комунікативної девіації, імплікації змісту.
4. Методи комунікативної лінгвістики.
5. Принципи й максими ефективного спілкування.

Література

1. Баган, М. П. (2021). Заперечення в сучасному українському комунікативному просторі: традиції і новаторство: монографія. Видавничий центр КНЛУ.
2. Бацевич, Ф. С. (2004). *Основи комунікативної лінгвістики*. Академія.
3. Безугла, Л. Р. (2013). Лінгвістична прагматика та дискурсивний аналіз. *Studia Philologica*. 1. URL: <https://surl.li/iuriam>.
4. Бехта, І. (2006). Аспекти дискурсного аналізу художнього твору. *Слов'янський вісник. Зб. наук. праць. Серія "Філол. науки"*, 6, 7–13.
5. Король, А. М. (2019). Розвиток комунікативних здібностей учнів: теоретичний аналіз. *Молодь і ринок*, 2, 54-59.
6. Лівницька, І. (2011). Науковий дискурс: рівні та особливості аналізу. *Наукові записки*, 96 (1), 381-385.
7. Лужецька, Н.В. (2022). *Комунікативно-прагматичний аспект розв'язання проблеми булінгу в українському освітньому середовищі*. Кваліфікаційна робота магістра. Київський національний лінгвістичний університет.
8. Мосейчук, О., Матушевська Н. (2015). Когнітивно-прагматичний аналіз комунікативної ситуації спокуса (на матеріалі англomовного кінодискурсу). *Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського]*. Серія : Філологія (мовознавство), 22, с.149-157
9. Ольховська, Н. С., Кухар, О. І. (2017). Прагматико-комунікативний аналіз аграрного дискурсу. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Філологічні науки*, 276, 172-180. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_fil.n_2017_276_27

- 10.Осипенко, В. (2023). Основні напрями дослідження дискурсу в мовознавстві кінця XX – початку XXI ст. *New Philology*, 90, 69-74. 10.26661/2414-1135-2023-90-10.
- 11.Фролова, І. Є. (2018). Специфіка художнього дискурсу та його аспектів. *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Іноземна філологія*, 87, 52-61.
- 12.Швелідзе, Л. Д. (2021). Мовні засоби реалізації комунікативних стратегій у дискурсі соціальних мереж (на матеріалі української та англійської мов). Дисертація. <https://abstracts.donnu.edu.ua/article/view/9878>

Запитання для самоконтролю

1. Що є об'єктом вивчення комунікативної лінгвістики? Назвіть представників цього напрямку мовознавства.
2. З якими галузями мовознавства та іншими науками перетинається комунікативна лінгвістика?
3. Чому увагу дослідників привертають мовленнєві акти, а не окремі мовні засоби?
4. Якими мовними одиницями люди реалізують мовленнєві акти? Які типи мовленнєвих актів ви здійснюєте найчастіше?
5. Що таке комунікативна компетентність? Як її формують?
6. Яких комунікативних стратегій й тактик бажано дотримуватися у віртуальному спілкуванні, а яких – краще уникати?
7. Які методи комунікативної лінгвістики релевантні для вашого наукового дослідження? Чому?
8. У чому переваги й принципи дискурсного аналізу?
9. Чим дискурс відрізняється від тексту? Схарактеризуйте дискурс, який є або може бути об'єктом вашого дослідження.
10. У чому полягають переваги й проблеми прагматичного аналізу? До яких висловлень чи ситуацій мовлення можете його застосувати у своєму дослідженні?
11. У чому специфіка й переваги семіотичного аналізу? У яких ситуаціях він доречний?
12. Коли ефективно застосовувати транзакційний аналіз? Чому люди схильні грати певні ролі? Наведіть приклади.
13. У чому суть максим спілкування? Чому їх потрібно дотримуватися?
14. Наведіть приклад імплікатур. Чому до них вдаються мовці?
15. Які причини комунікативних девіацій? Наведіть приклади. Як запобігати комунікативним девіаціям?

Завдання для самостійного виконання

Завдання 1. *Виконайте лінгвістичний та комунікативно-прагматичний аналіз текстів оголошень:*

1. Шановні покупці! Наполегливо просимо не грюкати дверима. Ви ж не в маршрутці! Адміністрація.
2. Шановні батьки! Прохання не спізнюватися! Прийом дітей рівно до 8.30. Пізніше хвіртка дитячого садка буде замкнена. Через паркан дітей не перекидати! Передавати особисто в руки вихователям.
3. Не читайте цей текст. Не спілкуйтеся з іноземцями. Не дивіться фільми Гая Річі в оригіналі. Не претендуйте на роботу в міжнародній компанії. Не користуйтеся інтернет-ресурсами на повну. Не вивчайте англійську. Не приходьте в Грін Форест (реклама).
4. Полюбляють у нас казати, що багаті не Воюють.
Ну а насправді, ще й як Воюють.
І воюють не просто багаті, а справжні Мультимільйонери.
Друзі знайомтесь, це Всеволод Кожемяко.
Він справжній мультимільйонер зі списку "Forbes".
А ще, він з самого початку повномасштабного вторгнення, абсолютно добровільно став на захист нашої рідної Української Землі.
Він воює та захищає Україну, зі зброєю в Руках.
На початку великої війни, Всеволод ухвалив чоловіче рішення повернутися з-за кордону до рідного Харкова, щоб піти на Фронт.
Наразі він є засновником та командиром легендарного добровольчого формування "Хартія".
Який самостійно організував з абсолютного нуля, та вклав багато особистих коштів та сил у комплектування бійців всім Необхідним.
І ось це - еталонний приклад справжнього Патріотизму.
Який полягає не у гарних але пустих Обіцянках.
А у РЕАЛЬНИХ Вчинках.
Саме таких, які робить Всеволод 🦖 (Михаїл Шнайдер).

Завдання 2. *Наведіть приклади того, як за допомогою одиниць вашого дослідження мовці можуть втілювати різні комунікативні стратегії.*

Завдання 3. *Проілюструйте невеликим діалогами (можна змодельовати, взяти з інтернету чи з досліджуваного художнього твору) ефективне й неефективне вживання одиниць вашого дослідження (фразеологізмів, оцінних номінацій осіб тощо). Поясніть причини результативності або нерезультативності комунікативних актів.*

Завдання 4. *На матеріалі власного наукового дослідження обґрунтуйте необхідність дотримання максим спілкування, дайте рекомендації певним категоріям мовців щодо оптимізації спілкування.*

Завдання 5. *Проаналізуйте, як вік, досвід, професія впливають на добір засобів у межах того явища, яке ви вивчаєте.*

Завдання 6. *Поміркуйте й проілюструйте прикладами, які ролі можуть грати мовці, вживаючи одиниці, які ви вивчаєте у своєму науковому дослідженні.*

Практичне заняття № 9

Моделювання поля як метод систематизації мовного й літературного матеріалу

Теоретичні питання

1. Теоретичні засади моделювання полів у мовознавстві й літературознавстві.
2. Переваги й труднощі моделювання поля.
3. Лексико-семантичні, функційно-семантичні та асоціативно-семантичні поля: принципи побудови.
4. Системні відношення між одиницями поля, його рівнями та між різними полями.
5. Номінативне або асоціативне поле концепту як новий вид поля у філології.

Література

1. Бойко, Н. І. (2021). Специфіка лексико-семантичного поля концепту "війна" в кіноповісті О. Довженка "Україна в огні". *Література та культура Полісся. Серія "Філологічні науки"*, 17, 116-130.
2. Вінтонів, М. О., Вінтонів, Т. М., Бортун, К. О. (2020). Функційно-семантичне поле категорії імператива в публіцистичному дискурсі: проблеми визначення структури та опису. *Studia Slavica Hung.*, 65. 2, 425–437 DOI: 10.1556/060.2020.00033
3. Гонгало, В. О. (2021). Структурна організація лексико-семантичного поля SUCCESS у сучасній англійській мові. *Закарпатські філологічні студії*, 1, 19, 112-118.
4. Горова, Д. В. (2018). Лексико-семантичні поля у творчості Юрія Винничука. Кваліфікаційна робота магістра. Криворізький державний педагогічний університет. URL: <https://surl.li/dzmgnw>
5. Гоцинець І. (2016). Поняття "асоціативно-семантичне поле" у різних галузях лінгвостилістики. *Рідне слово в етнокультурному вимірі.*, 285-293. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsev_2016_2016_28
6. Гурова, О. М. (2018). *Лексико-семантичне поле "вік людини" в українській мові*. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01 – українська мова. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди.

7. Кирилюк, О. (2022). Асоціативно-семантичне поле "євроінтеграція" в мовній свідомості мешканців. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 56, 2. URL: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/56_2022/part_2/22.pdf
8. Дріч, Ю. С. (2014). Номінативне поле концепту 'радість'/ 'печаль' в українській мові: етимолого-культурологічний аспект. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови*. 11. 22-26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_10_2014_11_7.
9. Кочерган, М. П. (2007). Теорія функціонально-семантичного поля і її застосування в зіставному мовознавстві. *Мовознавство*, 4-5, 13-19.
10. Левченко, А. Лексико-семантичне поле "КРИЗА" в українській лінгвосвідомості (за словниками й асоціативним експериментом). URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/32887/1/28-30.pdf>
11. Щаслива, Є. Ю. (2020). Лексико-семантичне поле прози Наталії Гурницької (на матеріалі роману "Мелодія кави у тональності кардамону"). Кваліфікаційна робота магістра. Донецький національний університет ім. Василя Стуса.

Запитання для самоконтролю

1. У чому переваги моделювання поля у філологічних дослідженнях?
2. Які ознаки лексико-семантичного поля?
3. Які принципи побудови лексико-семантичного поля?
4. У яких семантичних відношеннях перебувають одиниці лексико-семантичного поля?
5. У чому специфіка функційно-семантичного поля?
6. Як добирають матеріал до асоціативно-семантичного поля?
7. Який тип поля більш релевантний для дослідження різночастиномовних засобів?
8. Чи можна вважати поле ізольованим мовним утворенням?
9. У чому полягає ієрархічність лексико-семантичного поля?
10. У чому полягає системність лексико-семантичного поля?
11. Як застосовують моделювання поля у вивченні художніх творів?
12. Які одиниці становлять ядро лексико-семантичного поля, які – прилежну зону, які – периферію і які – крайню периферію?
13. Чому поле вважають динамічним утворенням?
14. Чи має моделювання полів прикладне значення? Відповідь обґрунтуйте.

15. Чим відрізняється асоціативно-семантичне поле від лексико-семантичного?

16.3 якими іншими лінгвістичними методами часто комбінують моделювання поля?

Завдання для самостійного виконання

Завдання 1. *Змодельуйте невелике поле (ЛСП чи ФСП) на основі матеріалу вашого дослідження. Обґрунтуйте його структуру. Схарактеризуйте відношення між компонентами поля.*

Завдання 2. *Змодельуйте невелике асоціативне поле одного із запропонованих концептів або оберіть інший, більш дотичний до вашого наукового дослідження:*

ПРАЦЯ, УСПІХ, ВОЛОНТЕРСТВО, ПЛАГІАТ, БАХМУТ, СВОЇ-ЧУЖІ

Завдання 3. *Поміркуйте, які поля можна змодельувати на основі наведеного тексту.*

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ВИШИВКИ

Українці й вишивка — неподільні поняття. Але цікаво, коли вперше в історії люди почали прикрашати одяг вишитими орнаментами, й що це були за візерунки? Скіфи, сармати, кіммерійці прикрашали одяг із льону, шкір тварин вишитими геометричними орнаментами, що складалися зі свастик, меандрів, хвиль. Про це нам відомо з оповідей грецького історика Геродота. Також фігурки людей в одязі з елементами вишивки археологи знаходили на золотих прикрасах, статуетках.

Історія виникнення вишивки в Україні пов'язана з Трипільською культурою, яку відносять до епохи пізнього неоліту. Нам добре відомо, що трипільці були майстерними гончарями, які не просто робили посуд із глини, але й прикрашали його характерними спіральними, хвилястими візерунками. Історики переконані, що мотиви були й на одязі трипільців. Але до нашого часу полотна із льону й коноплі, звісно, не збереглися. Лише фрагменти трипільської кераміки — свідки історії українського вишитого одягу.

Розкопки Соколової могили на Миколаївщині порадували цінителів української культури. Серед поховань сарматської жриці науковці знайшли фрагменти шовкової тканини із золотою вишивкою. Знахідку датують I ст.

до н.е. Цікаво, що одяг оздоблювався у техніці "у прикрій". Вона стане розповсюдженою аж у XII ст., у часи Київської Русі. Історики вважають, що візерунки викладалися золотою ниткою на шовку, а вже потім пришивали жовтими нитками до основи. Ймовірно, це були сакральні символи плодючості або багатства.

Історія походження української вишивки буде не повною, якщо не згадати про металеву статуетку чоловічка з Мартинівського скарбу, датованого VI століттям і знайденого в Черкаській області біля села Мартинівка. Фігурка "одягнена" у сорочку із вишивкою на грудях. В українській історії чимало прикладів, коли вишиті орнаменти знаходили на кам'яних бабах у степах.

Історія української вишивки має чимало задокументованих свідчень того, що знать була вбрана у вишитий одяг. В Іпатіївському літописі від 1252 р. говориться, що князь Данило Галицький під час зустрічі з королем був одягнений в кожух, обшитий золотими плоскими мережками.

Найдавнішими українськими мотивами були геометричні візерунки, наприклад, спіралі трипільської культури. Хвилясті лінії, ромби, зигзаги, меандри, кола і цятки — такими були перші фрагменти українських орнаментів. Щодо технік, то найдавнішими українськими вважаються подібні прийоми, як "прокол", "шов по формі", "шов в ялиночку", "шов у прикріп", "єдвабний шов", "шов по мотузці", "панцерний шов". Цими техніками оздоблювалися ризи священників та декор церкви за часів Київської Русі. До речі, саме тоді з'явилися і перші вишивальні школи, які започаткувала сестра Ярослава Мудрого, Анна. Історія свідчить, що при церквах та монастирях дівчаток навчали працювати із шовковими нитками, гаптувати золотом та сріблом на парчі, оксамиті, декорувати вироби коштовним камінням.

Найдавнішими українськими вишивальними техніками в історії є пряма гладь, яка дуже популярна в усіх регіонах України, та "ретязь", яку полюбляли на західній Україні. Остання техніка є різновидом класичного "хрестика". Практикували вишивальниці до 150 видів технік та варіантів оздоблень одягу. Серед них були односторонні (коли візерунок лише з однієї сторони — тамбурний шов, плоска гладь, хрестик), двосторонні (двостороння гладь, низинка і т. д.).

З XVIII ст. популярності у вишивальниць набирає бісер (гарус), стеклярус (видовжений бісер). Як свідчить історія української вишивки, дрібними намистинками зі скла полюбляли вишивати на західній Україні. Навіть зараз на Буковині, Закарпатті, Львівщині, Франківщині фаворитами серед місцевих є вишиванки, розшиті бісером, гердани (намиста із бісеру).

Переломним моментом в історії української вишивки стало XIX ст., коли популярності набули замовлення вишиванок у майстринь. Тепер не треба було самотійно шити та оздоблювати сорочки, сукні, а можна було замовити вбрання з будь-якої нагоди. Значну роль у популяризації вишивки як елемента повсякденного одягу серед інтелігенції зіграв Іван Франко. Він першим сміливо і цілком вдало поєднував класичну вишиту сорочку із діловим стилем (піджаком). І його приклад зараз наслідують політики.

Історія української вишивки має ще одну яскраву сторінку — визвольна боротьба в часи Української революції (1917-1921 роки) та періоду УПА (1942-1949). Воїни повстанці обов'язково мали з собою чорну сорочку, як варіант одягу для поховання. Депортовані та розкуркулені українці в таборах ГУЛАГу продовжували вишивати. У фондах національних музеїв є вишивки, виконані із клаптиків матраців, вишиті риб'ячими кістками замість голки.

На заміну майстриням-вишивальницям прийшла техніка. Перша в історії машинка для вишивки була презентована 1821 року на технічній виставці у Франції. З 40-их років XX століття машинна вишивка зробила вишитий одяг доступним задоволенням для всіх.

Історія української вишивки зробила черговий виток після здобуття незалежності та з часів Помаранчевої революції. Одяг з орнаментами перестав сприйматися як елемент фольклорного костюму для сценічного виступу, а став одягом, який засвідчує національну ідентичність, патріотизм та походження.

Сучасна українська вишивка переживає розквіт. До традиційних технік та матеріалів додається вишивка на органі, євросітці, що значно розширює асортимент вишитого одягу.

Українська вишивка властива не лише сорочкам. Геометричними, рослинними, зооморфними, антропоморфними візерунками прикрашали:

- домашній текстиль. Історія української вишивки свідчить, що вишивкою оздоблювали скатертини, простирадла, наволочки для подушок, фіранки, рушники, серветки, килими, гобелени.
- сакральні речі: ризи для священників, підставки під чаші, ікони, скатертини під підсвічники.

Допоки українці одягатимуть одяг із вишитими елементами, доти триватиме зв'язок між поколіннями (запозичено зі сторінки: <https://kalyna.store/istoriya-ukrainskoi-vishivky>).

Практичне заняття № 10

Методологія редагування і презентування наукової праці

Теоретичні питання

1. Основні аспекти редакторської перевірки наукового тексту.
2. Електронна презентація як особливий жанр наукового дискурсу.
3. Анотація наукового тексту: структура, типові кліше.
4. Стратегії й тактики презентування наукової праці.

Література

1. Баган, М. П. (2019). Кліше в сучасному українському науковому дискурсі: культуромовний і комунікативний аспекти. *Граматичний простір сучасної лінгвоукраїністики. Катерині Григорівні Городенській*. Видавничий дім Дмитра Бураго, 367–374.
2. Баган, М. П. (2024). Формування культури мовного оформлення результатів наукових досліджень в електронних презентаціях. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Педагогіка та психологія*. 40. 39-40. DOI: <https://doi.org/10.32589/2412-9283.40.2024.309798>
3. Баган, М. П. (2017). Експресивність сучасного українськомовного наукового дискурсу: межі можливого. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія*. 20, 1. 9–17.
4. Горошкіна, О. М. & Шутова, Л. І. (2013). *Науковий текст: особливості мови та стилю: навчально-методичний посібник для аспірантів*. Світанок.
5. Колоїз, Ж. В. (2017). *Науковий стиль української мови: [практикум]*. КДПУ.
6. Кузьміна, І. В., & Столярчук, О. М. (2022). Прикладні аспекти формування культури усного мовлення у студентської молоді. *Академічні студії. Серія "Педагогіка"*, (4), 137–142.
7. Романченко, А.П. (2019). *Елітарна мовна особистість у просторі наукового дискурсу: комунікативні аспекти*. Одеський національний університет імені І. І. Мечникова.
8. Семенов, О. М. (2010). *Культура наукової української мови: навч. посіб.* Академія.
9. Сурмін, Ю. П. (2008). *Наукові тексти: специфіка, підготовка та презентація*. НАДУ.
10. Хома, О. М. & Хома, Т. В. (2017). Культура мовлення як складова культури особистості. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, V(51), 112, 24–27.

Запитання для самоконтролю

1. Які аспекти наукового дослідження перевіряють під час редагування?
2. Чи можна доручити редагування наукової праці електронним системам перевірки? Відповідь обґрунтуйте.
3. Чи важливо перечитувати наукову працю повністю, якщо керівник читав кожен розділ окремо?
4. Що робити, якщо не вдається знайти праці, з якої взято цитату, й зробити належне покликання?
5. Як усунути тавтологію слів: *є, використовувати, автор, потрібно, отже, аналізувати, сучасний, дослідження*?
6. Чи може абзац наукового тексту складатися з одного речення? З однієї цитати? Як виправити такі абзаци?
7. Чому важливо перевірити всі покликання, ініціали дослідників?
8. Чому важливо уніфікувати лапки, дужки, шрифт, розрізняти тире й дефіс?
9. Яку інформацію доречно подати в електронній презентації наукової праці, а якої краще уникати?
10. Як оптимально наповнювати слайди електронної презентації?
11. Чи повинен виступ дослідника збігатися з текстовим наповненням його електронної презентації?
12. Чому варто віддати перевагу в електронній презентації: схемам чи текстовим поясненням?
13. Які зображення доречні в презентаціях наукових праць?
14. Які засоби використовують для структурування усного виступу на конференції, захисті наукової роботи?
15. Яку інформацію подають в анотаціях?
16. Чим анотація відрізняється від висновків?
17. Яким граматичним конструкціям варто віддати перевагу в анотації?
18. Які комунікативні стратегії й тактики можна використати для презентування наукової праці?
19. Чи можна на конференції просто зачитати тези свого наукового дослідження? Чим наукова доповідь відрізняється від тез?
20. Чому для презентування наукової праці в соцмережах краще подавати не офіційну анотацію, а написати окреме рекламне повідомлення? Чим стилістично воно відрізнятиметься?
21. Як ефективніше презентувати наукову працю на засіданні наукового гуртка перед студентами? Чим можна зацікавити потенційних читачів?

Завдання для самостійного виконання

Завдання 1. *Відредагуйте текст, вилучивши з нього тавтології, плеоназм. Поміркуйте над способами корегування фрагментарності викладу.*

Причин вживання сленгу є багато, і вони різні для певних соціальних груп.

Школярі вживають сленгові вирази для того, щоб бути сучасними.

По-перше, при спілкуванні вони вживають сленг не тільки для передачі інформації, але й для вираження власного світогляду, ідей, для підкреслення власної особистості та того, що вони йдуть у ногу з часом.

По-друге, сленг – одна з форм впливання в колектив і засіб бути адекватно сприйнятим у тій групі людей, з якою ведеться спілкування. Адже школярі не вживають сленг постійно, вони користуються ним більшою мірою в тих ситуаціях, коли сподіваються на порозуміння. Майже завжди підлітки заперечують той факт, що вони вживають сленг навмисно, вони наголошують на тому, що вживання сленгу відбувається підсвідомо. Усе-таки сленг вживається навмисно в тому сенсі, що школярі підбирають слова та вирази відповідно до співрозмовників та ситуацій або вирішують не вживати сленг взагалі.

Коли сленг вживається письменниками, то він уважніше і ретельніше добирається для створення більшого ефекту. Хоча письменники рідко є творцями сленгу.

Сленг є ненормативною формою мови, його немає в словниках і його уникають в культурному спілкуванні.

Використовуючи сленг, потрібно пам'ятати, що він є епатажною формою мовлення, яка не завжди є доречною.

Завдання 2. *Напишіть тези власного наукового дослідження.*

Завдання 3. *Підготуйте електронну презентацію власного наукового дослідження, використовуючи схеми, діаграми, таблиці.*

Завдання 4. *Напишіть ймовірні висновки й анотаційні фрази, які мають відобразити виконання в роботі накреслених у вступі завдань. Сформулюйте змістові відмінності між висновками й анотацією.*

Завдання	Висновки	Анотація
Визначити продуктивні структурні моделі телевізійників.		
Проаналізувати порушення норм у сучасних назвах телепередач.		
Провести опитування молоді щодо її ставлення до фемінітивів.		

Завдання 5. Проаналізуйте текст анотації щодо наявності необхідних змістових компонентів. Поміркуйте, чи достатньо вона репрезентує результати дослідження. Як її можна скорегувати?

"У статті розглядаються фразеологізми з найменуваннями тварин англійської та української мов. Фразеологія віддзеркалює національні особливості та уявлення про носіїв мови. Фразеологічні одиниці з найменуваннями тварин представляють великий прошарок лексики. В англійській та українській мовах лексичні одиниці належать до споконвічної лексики, яка позначає здавна відомих людині тварин. Серед них зустрічаються найчастіше фразеологізми з компонентом cat "кіт", dog "собака", horse "кінь", bear "ведмідь", bird "птах", goose "гусак". Досліджуючи фразеологізми з зоонімами, можна виокремити 3 семантичні групи, які характеризують позитивні і негативні риси людини, та фразеологізми, які позначають сприйняття події. Існує декілька способів перекладу фразеологізмів, але передання символічного значення лексеми-зооніму потребує глибокого розуміння самотності мови" (запозичено з <https://surl.li/ztmvzp>) .

Завдання 6. Напишіть анотацію власного наукового дослідження обсягом до 2000 знаків з відступами. Увиразніть його переваги й результати.

Завдання 7. Напишіть рекламу власного наукового дослідження для соцмереж. Спробуйте ініціювати нею обговорення певної наукової проблеми.

ОРІЄНТОВНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

1. Порівняйте теоретичні засади й особливості застосування зіставного і порівняльно-історичного методів.
2. Обґрунтуйте доцільність застосування соціолінгвістичних методів у дослідженнях з методики навчання мови й літератури.
3. Опитування й анкетування – поясніть переваги й відмінності цих методів збору інформації. Обґрунтуйте, який з них доречний для вашої кваліфікаційної роботи, як і коли плануєте його проводити.
4. Поясніть відмінності між двома практичними розділами кваліфікаційної роботи. Наведіть приклади.
5. Поясніть відмінності між анотацією й висновками до кваліфікаційної роботи. Наведіть приклади.
6. Обґрунтуйте доцільність використання словників під час виконання кваліфікаційного дослідження. Поясніть, на які словники і з якою метою спираєтеся у своїй роботі.
7. Обґрунтуйте доцільність унаочнення результатів наукового дослідження в роботі і в її презентації. Порівняйте різні способи унаочнення.
8. Схарактеризуйте структурний метод дослідження та його можливе застосування у вашій кваліфікаційній роботі.
9. Обґрунтуйте доцільність апробації результатів наукових досліджень, назвіть основні способи апробації.
10. Схарактеризуйте метод лінгвістичної географії та його можливе застосування у вашій кваліфікаційній роботі.
11. Схарактеризуйте метод дискурсного аналізу та його можливе застосування у вашій кваліфікаційній роботі.
12. Схарактеризуйте метод комунікативно-прагматичного аналізу та його можливе застосування у вашій кваліфікаційній роботі.
13. Як методи ефективно застосувати для дослідження трансформованих фразеологізмів? Відповідь обґрунтуйте.
14. Як методи ефективно застосувати для дослідження нікнеймів? Відповідь обґрунтуйте.
15. Як методи ефективно застосувати для дослідження вітальних текстів? Відповідь обґрунтуйте.
16. Як методи ефективно застосувати для дослідження наукових текстів? Відповідь обґрунтуйте.

17. Як методи ефективно застосувати для дослідження текстів сучасних пісень? Відповідь обґрунтуйте.
18. Як методи ефективно застосувати для дослідження афоризмів? Відповідь обґрунтуйте.
19. Як методи ефективно застосувати для дослідження неологізмів? Відповідь обґрунтуйте.
20. Як методи ефективно застосувати для дослідження блогерських текстів? Відповідь обґрунтуйте.
21. Поясніть, якими способами досягають концептуальної цілісності кваліфікаційної роботи магістра.
22. Поясніть, якими способами досягають обґрунтованості висновків кваліфікаційної роботи магістра.

ОРІЄНТОВНІ ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

1. Філософські й загальнометодологічні засади сучасної науки.
2. Динаміка загальнонаукових принципів пізнання.
3. Загальнонаукові методи.
4. Засади академічної доброчесності, її роль у формуванні цивілізованого наукового середовища.
5. Види порушень академічної доброчесності, форми відповідальності за них.
6. Сучасні суспільні вимоги до наукового дослідження.
7. Етапи підготовки й виконання наукового дослідження.
8. Апробація й презентація наукового дослідження: суть, принципи, оформлення.
9. Інформаційне забезпечення наукового дослідження: спектр праць і методологія їх пошуку.
10. Інформаційні технології у науковій діяльності сучасного філолога.
11. Лексикографічні джерела у науковій діяльності сучасного філолога.
12. Алгоритм опрацювання наукових джерел.
13. Мета й жанрова специфіка кваліфікаційної роботи магістра.
14. Композиційні й змістові особливості кваліфікаційної роботи магістра.
15. Властивості наукового тексту. Технологія складання наукового тексту.
16. Сучасні вимоги до написання й оформлення кваліфікаційної роботи магістра.
17. Методологія теоретичних узагальнень у науковому дослідженні.
18. Потенціал та особливості застосування описового методу в мовознавчих і літературознавчих дослідженнях.
19. Порівняльно-історичний метод: можливості, здобутки, принципи застосування.
20. Зіставний метод: можливості, здобутки, принципи застосування.
21. Метод лінгвістичної географії: можливості, здобутки, принципи застосування.
22. Типологія структурних методів у філології.
23. Можливості застосування компонентного аналізу. Термінологія методу.
24. Дистрибутивний аналіз: особливості застосування.
25. Трансформаційний аналіз: переваги й проблеми.
26. Методика безпосередніх складників: переваги й проблеми.
27. Герменевтичний аналіз художнього тексту: теоретичні засади й специфіка виконання.

28. Структурно-семіотичний метод аналіз художнього або фольклорного тексту.
29. Структуралізм у мовознавстві й літературознавстві.
30. Методи мовознавства й літературознавства, що розвинулися на противагу структуралізму.
31. Психоаналіз у літературознавчих і мовознавчих дослідженнях.
32. Феноменологічний метод аналізу художнього твору.
33. Біографічний метод аналізу художнього твору.
34. Феміністична критика: здобутки проблеми, перспективи.
35. Теоретичні засади використання соціолінгвістичних методів у мовознавстві й літературознавстві.
36. Типологія методів соціолінгвістики.
37. Принципи ефективного анкетування й опитування.
38. Способи обробки інформації, зібраної внаслідок анкетування.
39. Психолінгвістичний експеримент: методологія організації, проведення й тлумачення.
40. Вільний асоціативний експеримент як метод вивчення мовомислення.
41. Методологія комунікативної лінгвістики: теоретичні засади й переваги.
42. Термінологія комунікативної лінгвістики.
43. Прагматичний аналіз: основні прийоми й особливості застосування.
44. Транзакційний аналіз: передумови й особливості застосування.
45. Дискурсний аналіз. Поняття дискурсу.
46. Моделювання поля як метод дослідження й систематизації мовного матеріалу.
47. Структура мовного поля та зв'язки між його рівнями й компонентами.
48. Лексико-семантичне поле на мовному й художньо-літературному матеріалі.
49. Типологія полів у сучасному мовознавстві.
50. Специфіка моделювання асоціативно-семантичного поля.
51. Специфіка моделювання номінативного поля концепту. Мета й перевага такого поля.
52. Змістове наповнення й структура анотації наукової праці.
53. Змістове наповнення й структура наукової доповіді.
54. Змістове наповнення й структура електронної презентації наукової праці.
55. Стратегії презентування наукової праці в різних комунікативних середовищах.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Алексенко, С. Ф. (уклад.). (2020). Конкретно-наукові методи лінгвістичних досліджень: методичні рекомендації для студентів 1 курсу магістратури факультету іноземної та слов'янської філології СумДПУ імені А.С.Макаренка. URL: <https://surl.li/xufhnk>.
2. Баган, М. П. (2024). Формування культури мовного оформлення результатів наукових досліджень в електронних презентаціях. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Педагогіка та психологія*. 40. 39-40. DOI: <https://doi.org/10.32589/2412-9283.40.2024.309798>.
3. Баган, М. П. (2017). Експресивність сучасного українськомовного наукового дискурсу: межі можливого. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія*. 20, 1. 9–17. DOI: <https://doi.org/10.32589/2311-0821.1.2017.120712>.
4. Бацевич, Ф. С. (2004). *Основи комунікативної лінгвістики*. Академія.
5. Безугла, Л. Р. (2013). Лінгвістична прагматика та дискурсивний аналіз. *Studia Philologica*. 1. URL: <https://surl.li/ykybip>
6. Бехта, І. (2006). Аспекти дискурсного аналізу художнього твору. *Слов'янський вісник. Зб. наук. праць. Серія "Філол. науки"*, 6, 7–13.
7. Бірта, Г. О., Бургу, Ю.Г. (2014). *Методологія і організація наукових досліджень: навч. посіб.* Центр учбової літератури.
8. Габідулліна, А.Р., Колесніченко, О.Л. (2019). *Методологія сучасних лінгвістичних досліджень: навчальний посібник*. Вид-во Б.І. Маторіна.
9. Гораш, К. В. *Складові інформаційного забезпечення науково-дослідницької діяльності студентів вищих навчальних закладів*. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=2179
10. Горбатюк, С. Є. (2014). Інформаційне забезпечення наукового дослідження: інституційно-правові аспекти. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*, 4, 130-139. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2014_4_20.
11. Капранов, Я., Черхава, О. (2023). *Основи лінгвістичної компаративістики та макрокомпаративістики*. Е-підручник. URL: <https://surl.li/ezxuww>.
12. Кочерган, М. П. (2006). *Загальне мовознавство: підруч. для студ. філол. спец. ВНЗ*. 2.вид., випр. і доп. Академія.
13. Кочерган, М. П. (2006). *Основи зіставного мовознавства: підручник*. Академія.

14. Кочерган, М.П. (2007). Теорія функціонально-семантичного поля і її застосування в зіставному мовознавстві. *Мовознавство*, 4-5, 13-19.
15. Макаренко Л., Попова О., & Гончарук В. (2024). Сучасні підходи до аналізу літературного твору в університетських курсах для майбутніх учителів-філологів/ *Актуальні питання гуманітарних наук*. 71(2), 152-162. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/71-2-24>
16. Мантур-Чубата, О. С., Дубілей, Ю. А., Міхалець, А. В. (2018). Особливості наукового дослідження у сучасному світі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 21, 2. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/21_2_2018ua/4.pdf
17. Мацюк, Г. (2009). *Прикладна соціолінгвістика. Питання мовної політики: Навчальний посібник*. Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка.
18. Медвідь, В. Ю., Данько, Ю. І., Кобилянська, І. І. (2020). *Методологія та організація наукових досліджень (у структурно-логічних схемах і таблицях): навч. посіб.* Суми: СНАУ. URL: <https://surl.li/dpgtrw>
19. Методи лінгвістичних досліджень: навчальний посібник (2019) / МОН України, Уманський держ. пед. ун.-т. імені Павла Тичини/ упор/ Н. А. Цимбал. Візаві, URL: <https://surl.li/ewsuuv>
20. Омельчук, С. (2021). *Бути чесним у науці й навчанні: експрес-курс з академічної доброчесності для здобувачів вищої освіти*. Херсон.
21. Попова О. А., & Дружененко Р. С. (2021). Практика комунікативно-прагматичного аналізу тексту в курсі магістерської підготовки майбутніх учителів-філологів. *Вісник національного університету "Чернігівський колегіум" імені Т.Г.Шевченка*. Серія Педагогічні науки, 13(169), 73-77.
22. Романченко, А. П. (2019). *Елітарна мовна особистість у просторі наукового дискурсу: комунікативні аспекти*. Одеський національний університет імені І.І. Мечникова.
23. Семенюк, Е., Мельник, В. (2017). *Філософія сучасної науки і техніки: підручник*. Вид. 3-тє, випр. та допов. ЛНУ імені Івана Франка.
24. Симоненко, Т. (2003). Інформаційне забезпечення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в Україні. *Бібл. вісник*, 5. 20-22.
25. Смерницький Д. В. (2015). Інформаційне забезпечення науково-технічної діяльності. *Криміналістичний вісник*, 1, 24-38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/kvis_2015_1_6.
26. Філіпенко, А. С. (2005). *Основи наукових досліджень*. Навчальний посібник. Академвидав.

27. Форманова, С. В. (2021). Компонентний аналіз як одна із методик структурного методу. *Записки з українського мовознавства*, 28, 41-52. URL: <http://zum.onu.edu.ua/article/view/235544>
28. Шейко, В. М., & Куштаренко, Н. М. (2013). *Організація та методика науково-дослідницької діяльності*. Знання-Прес.
29. Шепель, Ю. О. (2020). *Основи лінгвістичних досліджень: навчальний посібник для студентів 3 курсу денної форми навчання спеціальності 035.04–Філологія*. Дніпро.

Додаткова

1. Атлас української мови, (1984 – 2001) / АН Української РСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; в 3 т. Наукова думка.
2. Баган, М. П. (2021). *Заперечення в сучасному українському комунікативному просторі: традиції і новаторство: монографія*. Видавничий центр КНЛУ.
3. Баган, М. П. (2019). Кліше в сучасному українському науковому дискурсі: культуромовний і комунікативний аспекти. *Граматичний простір сучасної лінгвоукраїністики. Катерині Григорівні Городенській*. Видавничий дім Дмитра Бураго, 367–374.
4. Баган, М., Навальна, М., & Істоміна, А. (2022). Індивідуальні вербальні коди спонтанної емоційної психорегуляції сучасної української молоді. *PSYCHOLINGUISTICS*, 31(2). 6-32. Вилучено із <https://psycholing-journal.com/index.php/journal/article/view/1286>
5. Баган, М. П. (2017). Паронімія в сучасній українській лінгвістичній термінології: причини й тенденції розвитку. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка Серія "Філологічні науки" Мовознавство*, 1, 8, 5–10.
6. Бехта, І. (2019). Художній текст у сфері новітніх когнітивних студій. *Закарпатські філологічні студії*, 9, 1, 57-62.
7. Білоконенко, Л. А. (2020). *Соціолінгвістика: практикум*. КДПУ.
8. Бойко, Н. І. (2021). Специфіка лексико-семантичного поля концепту "війна" в кіноповісті О. Довженка "Україна в огні". *Література та культура Полісся. Серія "Філологічні науки"*, 17, 116-130.
9. Борисюк, І. В. (2013). Структуралізм і деконструкція: до проблеми методологічних стратегій. *Синопсис: текст, контекст, media*, (1). URL: <https://synopsis.kubg.edu.ua/index.php/synopsis/article/view/3>

10. Вінтонів, М. О., Вінтонів, Т. М., Бортун, К. О. (2020). Функційно-семантичне поле категорії імператива в публіцистичному дискурсі: проблеми визначення структури та опису. *Studia Slavica Hung.*, 65. 2, 425–437 DOI: 10.1556/060.2020.00033 .
11. Глущенко, В. А., Орел, А. С. (2017). *Порівняльно-історичний метод в українському мовознавстві: Харківська лінгвістична школа* : навчальний посібник для здобувачів філологічних факультетів. Вид-во Б. І. Маторіна.
12. Гонгало, В. О. (2021). Структурна організація лексико-семантичного поля SUCCESS у сучасній англійській мові. *Закарпатські філологічні студії*, 1, 19. 112-118.
13. Горова, Д. В. (2018). *Лексико-семантичні поля у творчості Юрія Винничука*. Кваліфікаційна робота магістра. Криворізький державний педагогічний університет. URL: <https://surl.li/dzmgnw>
14. Гоцинець, І. (2016). Поняття "асоціативно-семантичне поле" у різних галузях лінгвостилістики. *Рідне слово в етнокультурному вимірі.*, 285-293. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsev_2016_2016_28.
15. Гук, О.-М., Бехта, І. (2020). Поняття нарративного аналізу і основні підходи. *Молодий вчений*. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-11-87-92>
16. Гурова, О. М. (2018). *Лексико-семантичне поле "вік людини" в українській мові*. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01 – українська мова. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди.
17. Данилевська, О. М. (2019). *Українська мова в українській школі на початку ХХІ століття: соціолінгвістичні нариси*. Видавничий дім КМА.
18. Дашченко, Н. (2002). *Лінгвістика тексту й основи лінгвоаналізу: методичні рекомендації*. Тернопіль.
19. Дріч, Ю. С. (2014). Номінативне поле концепту 'радість'/'печаль' в українській мові: етимолого-культурологічний аспект. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови*, 11, 22-26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_10_2014_11_7.
20. Зборовська, Н. В. (2003). *Психоаналіз і літературознавство*. Академвидав.
21. Левчук, К. (2022). Соціолінгвістичні аспекти дослідження сучасного українського комунікативного простору : дипломна робота магістра : 035.01 Філологія. Українська мова та література. Хмельниц. нац. ун-т.

22. Литвин, С. Х., Добровольська, В. В. (2021). Інформаційне забезпечення науково-дослідної роботи здобувачів наукового ступеня доктора філософії. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 3, 90-98. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004336>
23. Лужецька, Н.В. (2022). *Комунікативно-прагматичний аспект розв'язання проблеми булінгу в українському освітньому середовищі*. Кваліфікаційна робота магістра. Київський національний лінгвістичний університет.
24. Масенко, Л. Т. (2010). *Нариси з соціолінгвістики*. Видавничий дім "Києво-Могилянська академія".
25. Масенко, Л. Т. (2008). Українська соціолінгвістика: вивчення проблем мовної політики. *Українська мова*, 1, 13-23.
26. Назаренко, Н. І., Рибалка, І. С. (2015). *Студентські дослідження в галузі літературознавства: навчально-методичний посібник з організації науково-дослідної роботи студентів* URL : <https://cutt.ly/oUGHr04>
27. Недашківська, Т. Є. (2019). *Експеримент у психолінгвістиці (з досвіду роботи)*: монографія. Вид-во ЖДУ ім. І. Франка.
28. Несен, І. (2008). Структурно-семіотичний аналіз та його застосування в етнологічних дослідженнях. *Етнічна історія народів Європи*, 25, 37-43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eine_2008_25_7.
29. Ольховська, Н. С., Кухар, О. І. (2017). Прагматико-комунікативний аналіз аграрного дискурсу. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Філологічні науки*, 276, 172-180. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_fil.n_2017_276_27
30. Осипенко, В. (2023). Основні напрями дослідження дискурсу в мовознавстві кінця XX – початку XXI ст. *New Philology*, 90, 69-74. 10.26661/2414-1135-2023-90-10.
31. Павліченко, Л. В. (2022). Лінгвостилістичний аналіз та його місце серед методів дослідження художнього твору. *Молодий вчений*, 4. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-104.1-13>
32. Пашкова, Н. І. (2013). Етимологічний аналіз у концептуальних дослідженнях. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Філологія, педагогіка, психологія*, 27, 32-38.
33. Семенов, О. М. (2010). *Культура наукової української мови: навч. посіб.* Академія.
34. Ситар, Г. (2016). Особливості моделювання синтаксичних фразеологізмів. *Граматичні студії*, 2, 76-83.

35. Сіренко, С. (2017). Когнітивна антропологія як актуальна літературознавча методологія. *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини*, 3, 126-131.
36. Сурмін, Ю. П. (2008). *Наукові тексти: специфіка, підготовка та презентація*. НАДУ.
37. Фролова, І. Є. (2018). Специфіка художнього дискурсу та його аспектів. *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Іноземна філологія*, 87, 52-61.
38. Хома, О. М. & Хома, Т. В. (2017). Культура мовлення як складова культури особистості. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, V(51), 112, 24–27.
39. Червінська, О. (2011). Герменевтико-рецептивний та міфопоетичний концепти у практиці сучасної літературної теорії. *Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики*, 1, 179-197.
40. Шаповал, М. (2013). *Інтертекстуальність: історія, теорія, поетика*: навч. посіб. Вид.-полігр. центр "Київ. ун-т".
41. Швелідзе, Л. Д. (2021). *Мовні засоби реалізації комунікативних стратегій у дискурсі соціальних мереж (на матеріалі української та англійської мов)*. Дисертація. <https://abstracts.donnu.edu.ua/article/view/9878>
42. Щаслива, Є. Ю. (2020). *Лексико-семантичне поле прози Наталії Гурницької (на матеріалі роману "Мелодія кави у тональності кардамону")*. Кваліфікаційна робота магістра. Донецький національний університет ім. Василя Стуса. Вінниця.

Мирослава Петрівна Баган

**МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ СУЧАСНИХ ФІЛОЛОГІЧНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ**

Навчально-методичний посібник
для практичних занять та самостійної роботи студентів

Підписано до друку 27.03.2025 р. Формат 60×84 1/16
Обл.-вид. арк. 5,77
Умовн. друк. арк. 5,88. Умовн. фарбо-відб. 5,88
Зам. № 25-008

Видавничий центр КНЛУ
Свідоцтво: серія ДК 1596 від 08.12.2003 р.
